

FORTELLINGER OM FORTIDEN

En analyse av kulturminneoppfatninger i
marginale kystsamfunn i Nordland

Lise Brekmoe

*Masteroppgave i arkeologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Høst 2004*

Bildet på forsiden er tatt av Asbjørn Thomassen i 1980, i forbindelse med funnet av et sverd i potetåkeren på Ness. Sverdet er datert til vikingtid og befinner seg i dag ved Tromsø Museum (Tromsø Museum: Arkeologisk tilvekstkatalog. <http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/tromso/hovedkat.html>, Ts. 7795a).

Sammendrag

Studien tar utgangspunkt i tre områder i Nordland som i liten grad har vært gjenstand for arkeologisk forskning. Gjennom en spørreundersøkelse og dybdeintervjuer av befolkningen med tilknytning til Fleinvær i Gildeskål kommune, Bliksvær i Bodø kommune og Ness i Hamarøy kommune, kartlegger studien hvordan folks bevissthet om kulturminner i nærområdet har blitt til innenfor en lokal diskurs. En diskurs defineres i denne sammenhengen som ” de utsagn som gjøres, samt formelle, materielle og institusjonelle vilkår” (Foucault 1999). De materielle vilkårene består av de kulturminnene som er tilgjengelige for lokalbefolkningen, mens de institusjonelle vilkårene er lokalsamfunnet, inkludert de som ikke lenger er bofaste på stedet. Til sist vil diskursens utsagn gjelde spørreundersøkelsen og intervjuene, samt lokalt publiserte verk om stedenes historie.

Studien konkluderer med at kulturminnebegrepet innenfor en lokal diskurs er bredt, og i stor grad involverer nyere tids kulturminner, mens ikke-materielle kulturminner som sagn ikke blir ansett som kulturminner av befolkningen. I forhold til hvilken verdi kulturminnene holder for lokalbefolkningen, er det den lokale konteksten som får størst oppslutning, med hovedvekt på kulturminnenes verdi som historiske kilder og kulturminnene som ressurs for stedet. Enkeltpersoner eller mindre grupper er aktive i formidlingen av stedets historie. Deres fortellinger vinner troverdighet ved å være eller bli verifisert av arkeologer, men den lokale diskursen er på ingen måte avhengig av en arkeologisk formidling for å være levedyktig.

Forord

Jeg vil først og fremst benytte anledningen til å takke alle som har tatt seg tid til å svare på spørreskjemaet, samt de som har stilt opp på intervjuer i forbindelse med mitt feltarbeid i de ulike områdene. Denne avhandlingen kunne aldri blitt til uten den uvurderlige hjelpen fra alle informanter og respondenter med tilknytning til Fleinvær, Bliksvær og Ness. En særskilt takk går til Nils Peder Thommesen på Bliksvær, Magne Jensen og Odd Alfred Jensen med familier på Fleinvær, Bente Ness, Viggo Aspvik og Asbjørn Thomassen fra Ness.

Ellers vil jeg takke min veileder Reidar Bertelsen for gode råd og hjelp i løpet av mastergraden. Medstudentene på Institutt for Arkeologi har også vært viktige støttespillere både faglig og sosialt – uten deres klarsyn hadde jeg sikkert gått meg vill mang en gang! Til sist vil jeg takke Ståle Hagen for all hjelp i forbindelse med feltarbeidet på Bliksvær, og ellers alle andre som på en eller annen måte har bidratt til dette prosjektet.

Tromsø 3. november 2004

Lise Brekmoe

Til minne om Svein Ness

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	III
FORORD	IV
FIGURLISTE.....	VII
TABELLISTE	VII
1.0 INNLEDNING	2
1.1 PROBLEMSTILLING.....	3
1.2 GEOGRAFISK AVGRENSING	4
1.3 BEGREPSAVKLARINGER.....	5
1.4 AVHANDLINGENS OPPBYGGING	7
2.0 TEORETISK TILNÆRMING TIL EN MULTIVOKAL FORTID	8
2.1 DISKURSENS MATERIELLE VILKÅR.....	8
2.2 DISKURSENS UTSAGN	10
2.3 DET DISKURSIVE FELLESSKAPET	11
3.0 FORHISTORIE OG HISTORIE PÅ FLEINVÆR, BLIKSVÆR OG NESS	13
3.1 FLEINVÆR, GILDESKÅL KOMMUNE.....	13
3.1.1 <i>Arkeologisk tilstedeværelse på Fleinvær</i>	14
3.1.2 <i>Kulturminner på Fleinvær</i>	15
3.2 BLIKSVÆR, BODØ KOMMUNE	17
3.2.1 <i>Arkeologisk tilstedeværelse på Bliksvær</i>	18
3.2.2 <i>Kulturminner på Bliksvær</i>	19
3.3 NESS, HAMARØY KOMMUNE	21
3.3.1 <i>Arkeologisk tilstedeværelse på Ness</i>	22
3.3.2 <i>Kulturminner på Ness</i>	23
3.4 OPPSUMMERING; KULTURMINNER PÅ FLEINVÆR, BLIKSVÆR OG NESS	25
4.0 METODISK TILNÆRMING TIL EN LOKAL DISKURS	26
4.1 SPØRREUNDERSØKELSE OG INTERVJU.....	26
4.1.1 <i>Utvalg</i>	27
4.1.2 <i>Analyse av datamaterialet</i>	29

5.0 KULTURMINNER I EN LOKAL DISKURS	30
5.1 MATERIELLE VILKÅR INNENFOR EN LOKAL DISKURS	30
5.1.1 <i>Kjennskap til kulturminner</i>	31
5.1.2 <i>Kulturminners verdier</i>	33
5.2 DEN LOKALE DISKURSENS INSTITUSJONELLE VILKÅR	35
5.3 DEN LOKALE DISKURSENS UTTRYKK	36
5.3.1 <i>Publiserte fortellinger</i>	37
5.3.2 <i>Sagn i spørreundersøkelse og intervjuer</i>	39
5.3.3 <i>Narrativenes funksjon</i>	42
5.4 ARKEOLOGISKE BIDRAG TIL DEN LOKALE DISKURSEN	43
5.4.1 <i>Skriftlig arkeologisk formidling</i>	44
5.4.2 <i>Muntlig arkeologisk formidling</i>	45
5.5 EN MANGFOLDIG ELLER ENSIDIG LOKAL DISKURS?	49
5.5.1 <i>Grunnlaget for multivokalitet; kjennskap til kulturminner</i>	49
5.5.2 <i>Multivokalitet og kulturminners verdi</i>	52
5.5.3 <i>Multivokalitet på Fleinvær, Bliksvær og Ness</i>	54
5.6 KULTURMINNER I EN LOKAL DISKURS; EN OPPSUMMERING.	56
6.0 DEN LOKALE DISKURSEN I PRAKSIS	58
6.1 VEIEN VIDERE	60
APPENDIKS 1: Tabell over kulturminner på Fleinvær	62
APPENDIKS 2: Tabell over kulturminner på Bliksvær	63
APPENDIKS 3: Tabell over kulturminner på Ness	65
APPENDIKS 4: Spørreundersøkelse	66
LITTERATURLISTE	70

Figurliste

Figur 1: <i>Kart over områdene</i>	4
Figur 2: <i>Fleinvær</i>	13
Figur 3: <i>Kart over Fleinvær</i>	15
Figur 4: <i>Isobase 23</i>	16
Figur 5: <i>Gravrøys på Nettøya</i>	16
Figur 6: <i>Heimegården</i>	17
Figur 7: <i>Kart over Bliksvær</i>	19
Figur 8: <i>Strandvollgrav, Kvalvika</i>	20
Figur 9: <i>Ness</i>	21
Figur 10: <i>Kart over Ness</i>	23
Figur 11: <i>Kongshågen på Straumneset</i>	24
Figur 12: <i>Steinkonstruksjon i Hamnvikura, Bliksvær</i>	25
Figur 13: <i>Alterringen på Stonga, Bliksvær</i>	40

Tabelliste

Tabell 1: <i>Aldersfordelingen blant respondentene</i>	27
Tabell 2: <i>Svarprosent for spørreundersøkelsen</i>	28
Tabell 3: <i>Spørsmål 13a. Kjenner du til noen plasser med kulturminner?</i>	31
Tabell 4: <i>Kulturminnetyper</i>	32
Tabell 5: <i>Spørsmål 14b. Hvilke verdier vektlegges med hensyn til kulturminner?</i>	34
Tabell 6: <i>Spørsmål 13c. Hvor fikk du vite om kulturminnene?</i>	35
Tabell 7: <i>Spørsmål 13d. Kjenner du noen sagn som er tilknyttet noen av disse kulturminnene?</i>	39
Tabell 8: <i>Respondenter med kjennskap til kulturminner basert på hvorvidt man er fastboende eller ikke</i>	50
Tabell 9: <i>Oppvekst og kjennskap til kulturminner</i>	50
Tabell 10: <i>Bruken av utmarka og kjennskap til kulturminner</i>	51
Tabell 11: <i>Kulturminners verdi og forholdet mellom fastboende og tilreisende</i>	52
Tabell 12: <i>Verdivurdering og kjønn</i>	52
Tabell 13: <i>Kulturminners verdi i forhold til respondentenes alder</i>	53
Tabell 14: <i>Tilskrivning av verdier i de ulike områdene</i>	54
Tabell 15: <i>Holdninger til tilrettelegging av kulturminner</i>	55

1.0 Innledning

Arkeologen gjør krav på rollen som forvalter av samfunnets forhistorie. Som ekspert på sitt felt kan arkeologen skape, bekrefte og avkrefte, styrke og svekke, utsagn om fortiden. Denne rollen som ekspert har sine forutsetninger i materielle, institusjonelle og formelle vilkår. De ulike vilkårene kan kalles et diskursivt felt, og består av blant annet sosialisering innenfor et faglig fellesskap, regler og retningslinjer (Nilsen 2003: 26-27). Samtidig er arkeologen med på å skape en offentlig bevissthet om egen virksomhet og egne studieobjekt; når forskningen setter søkelys på et fenomen gir ikke dette bare kunnskap om fenomenet som sådant. Til en viss grad betyr det også en styrking og synliggjøring av det feltet som undersøkes, i dette tilfellet kulturminnene. (Eriksen 1999: 10). Det er mange eksempler på at arkeologien på denne måten har dominert vårt syn på fortiden. Noen eksempler som kan trekkes inn, er byutgravingene i Oslo (Schia 1991), og utgravingene i Storrågan (Bertelsen 1990: 47-48), hvor den historiske bevisstheten har blitt styrket i kraft av de bevis på stedenes betydning i fortiden arkeologisk forskning har brakt til veie.

Men hva skjer i de områdene der forskningen ikke har spilt noen rolle i form av synliggjøring og styrking, simpelthen fordi det har vært et nærmest totalt fravær av forskning? At folkelige oppfatninger av, og holdninger til, kulturminner og kulturminnevern er forskjellige fra forvaltningens, har blitt belyst gjennom en rekke studier de siste tiårene (Burström 1996, Bertelsen et. al. 1999, Krogh 1999, Pramli 1999, Nilsen 2003). Blant annet har den svenske arkeologen Mats Burström gjennom sine studier av kulturminneoppfatningen i Österrekarne vist hvordan kulturminner har vært, og er, gjenstand for fortolkning som finner sted utenfor en arkeologisk diskurs. Disse fortolkningene er av en annen art enn den faglige, men dette betyr ikke at de er mindre viktige av den grunn. Tolkingen av kulturminnene utenfor den arkeologiske diskursen bør forståes på sine egne premisser (Burström 1996: 105).

1.1 Problemstilling

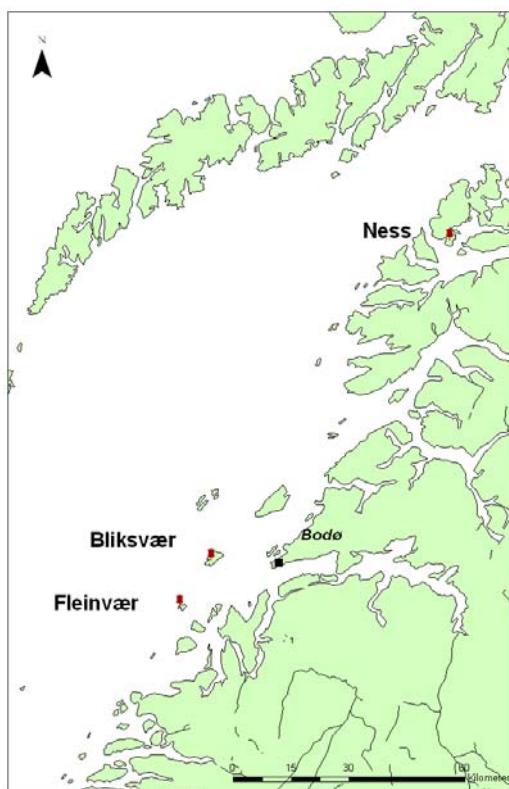
Jeg tar utgangspunkt i tre områder som i liten eller ingen grad har vært gjenstand for arkeologisk forskning. Dette innebærer at folks bevissthet om lokal forhistorie i stor grad har vært avhengig av egen historieproduksjon, innenfor en lokal diskurs uten konkret assistanse av arkeologisk forskning og publisering.

For å identifisere den lokale diskursen omkring kulturminner vil følgende spørsmål bli stilt; *Hvilke materielle uttrykk baserer den lokale diskursen seg på?* Med andre ord, hvilke kulturminner, og aspekter ved dem, fremheves i en lokal diskurs? *Hvilke uttrykksformer tar den lokale diskursen?* Eksisterer det mange sagn omkring kulturminner, eller utveksles kunnskap om kulturminner hovedsaklig gjennom dagligdagse samtaler? *Hvilke institusjonelle rammer ligger til grunn for den lokale diskursen?* Hvem, i mangel på faglig formidling, skaper og viderefører kunnskapen om kulturminner? Til sist vil jeg nærme meg den lokale diskursen i praksis, og undersøke *hvorvidt den lokale diskursen er åpen for alle, eller styres av enkeltpersoner eller mindre grupperinger?*

Studien baserer seg på en analyse av utsagn om fortiden slik de har fremkommet i en spørreundersøkelse og gjennom samtaler med mennesker med tilknytning til de tre områdene.

1.2 Geografisk avgrensning

Som casestudier falt valget på Fleinvær i Gildeskål kommune, Bliksvær i Bodø kommune og Ness i Hamarøy kommune. Årsaken til at jeg valgte disse områdene var delvis at problemstillingen kom frem nettopp gjennom mitt arbeid på Fleinvær, Bliksvær og Ness. Videre har alle områdene rike forekomster av kulturminner, både med tanke på omfang og mangfold. Men den viktigste årsaken er at den arkeologiske aktiviteten i disse områdene må betegnes som lav, både i nasjonal og regional sammenheng.

Figur 1: Kart over områdene

Fleinvær hadde inntil 2002 ingen gjennomførte registreringer av arkeologiske kulturminner. Edvard Havnø foretok arkeologiske registreringer på Bliksvær i løpet av en dag i 1939. På Ness gjennomførte arkeologen O. Nicolaissen utgravninger rundt forrige århundreskifte, og området inngikk også i arkeologiske registreringer på 1970-tallet.

Det eksisterer samtidig enkelte forskjeller mellom disse områdene. Mens Ness ligger på en halvøy og er mer preget av jordbruk, er Fleinvær og Bliksvær fiskevær, og har derfor i mindre grad vært avhengig av jordbruk. Landbruksvirksomhet har i en arkeologisk sammenheng bidratt med en rekke funn både av gjenstander og kulturminner, noe som igjen har medført større kjennskap til arkeologien i jordbruksområder. Dette gir ikke bare utslag i at mengden funn og registrerte kulturminner er høyere på Ness enn på Fleinvær og Bliksvær. Gravhauger på Ness har, som de eneste kulturminnene i de tre områdene, vært gjenstand for utgravninger.

Utgravningene har en jevnt over større formidlingsverdi enn overflateregistreringer av kulturminner. Dette kommer av flere årsaker; for det første var den tidlige arkeologiske virksomheten preget av at lokalbefolkningen tok del i selve utgravingen, mens registreringer i liten eller ingen grad har forutsatt aktiv deltakelse fra lokalbefolkningen (Berggren og Hodder 2003: 422). For det andre finner utgravningene sted over lengre tidsrom, og er mer lokalisert, enn registreringene, og utgravninger gir gjennom funn et mer konkret bilde av fortiden enn et kulturminne som for et utrent øye ikke er umiddelbart identifiserbart. Dette innebærer at man kan forvente at det eksisterer forskjeller mellom Ness og de to øvrige områdene som resultat av den arkeologiske virksomhetens art.

Kulturminnene i de ulike områdene er variert, fra gravhauger til konstruksjoner i ur. På denne måten har man i disse områdene mulighet til å se hvordan befolkningen oppfatter både mer velkjente kulturminnetyper, samt mindre kjente kulturminner. Det vil samtidig være interessant å undersøke hvorvidt tilrettelegging og naturvern påvirker oppfatningen av kulturminner. På Ness har en rekke kulturminner blitt tilrettelagt, og en kultursti ble åpnet sommeren 2003. På Fleinvær er et områdetiltak som innebærer tilrettelegging av kulturminner under utarbeiding i skrivende stund. På Bliksvær reguleres imidlertid bevegelsen gjennom landskapet av et omfattende naturvern. Det vil derfor være interessant å se hvorvidt dette skillet mellom fremheving av kulturminner gjennom områdetiltak, kontra adgangsbegrensninger på grunn av naturvern, har påvirket befolkningens kjennskap til, og oppfatning av, kulturminner. På denne måten mener jeg utvalget både danner grunnlag for å uttale seg om de enkelte områdene spesifikt, samtidig som det vil være mulig å gjennomføre en komparativ analyse mellom områdene.

1.3 Begrepsavklaringer

Begrepet ”marginale kystområder” betegner først og fremst en arkeologisk marginalitet i den forstand at arkeologisk forsknings- eller forvaltningsaktivitet i liten grad har funnet sted i disse områdene. Men denne lave aktiviteten kan også sees i samband med den historiske utviklingen i disse områdene generelt, samt deres geografiske beliggenhet. Arkeologisk virksomhet har alltid hatt en tendens til å konsentrere seg om sentrale jordbruksstrøk og områder med stort arealpress (Holm-Olsen 1988).

Caseområdene har blitt utelatt i en rekke arkeologiske sammenhenger. Utelatelsen henger sammen med utviklingen innenfor norsk arkeologi, der forskningen i stor grad har vært forvaltningsstyrt, og dermed har fokusert på områder hvor forvaltningsbehovet har vært størst (Myhre 1991: 25). I disse områdene har folketallet vært i nedgang, og behovet for nybygging har vært deretter. Ness har dermed fått oppmerksomhet fra arkeologene i en tid da arkeologisk feltarbeid utelukkende dreide seg om utgravinger av gravhauger, mens andre kulturminnetyper i samme område har blitt valgt bort av arkeologene. I den grad forskningsmessige hensyn har vært rådende, har valget som oftest falt på områder som kan bidra til den nasjonale fortellingen, som for eksempel Bjarkøy og Tjøtta i nordnorsk sammenheng. Bliksvær, Fleinvær og Ness har, på grunn av manglende bevis på en nasjonal betydning i form av litterære kilder eller storslåtte arkeologiske funn, dermed også i denne sammenhengen blitt marginalisert.

”Kulturminne” er et begrep som står sentralt i denne avhandlingen. Jeg kommer til å forholde meg til definisjonen i kulturminneloven;

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. (§2, Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner [kulturminneloven]).

Jeg kommer med andre ord ikke til å forholde meg til kulturminnebegrepet som avgrenset til en viss tidsperiode. Jeg har ikke presisert begrepet overfor informanter i intervjuer eller i spørreundersøkelsen. Årsaken til dette er at kulturminnebegrepet slik arkeologen forstår det, ikke nødvendigvis sammenfaller med bruken blant befolkningen, og det vil påvirke resultatet av undersøkelsen dersom vår kulturminneoppfatning skal overføres befolkningen. I stedet har jeg etterspurt eksempler på kulturminner, slik at jeg på denne måten kan danne meg et bilde av hva befolkningen oppfatter som kulturminner.

Et annet begrep som bør defineres nærmere er ”områdetiltak”. Områdetiltak er betegnelsen på tiltak som skal legges til rette for en bærekraftig utvikling i lokalsamfunnet med basis i kulturlandskapet. Grunneiere, kommunen og andre berørte parter lager et prosjekt hvor de planlegger hva de ønsker å oppnå. Herunder kommer blant annet tilrettelegging av kulturminner, fremming av tilgjengelighet og opplevelse, samt bevaring av kulturlandskapet som helhet.

Lokal kunnskap og initiativ vektlegges gjennom hele prosessen, og de fleste områdetiltakene finansieres gjennom støtte fra blant annet Riksantikvaren, fylket og kommunen. (Landbruksdepartementet 1997: 6).

Til sist finner jeg det verdt å gå nærmere inn på et viktig begrep i denne sammenhengen, nemlig begrepet ”multivokalitet”. Begrepet har sin opprinnelse i poststrukturalistisk teori, der teksten åpnes for mange tolkninger ved å vektlegge leserens opplevelser fremfor forfatterens intensjoner (Olsen 1990: 197-202). Multivokalitet omhandler i denne sammenhengen hvordan kulturminner kan være gjenstand for flere tolkninger, både i fortid og samtid. Ulike oppfatninger av kulturminner trenger ikke bare variere mellom ulike grupperinger, som for eksempel kulturminnevernet og lokalbefolkningen, men kan også være gjenstand for ulike meningstilskrivninger fra individ til individ. Alle former for fortellinger om fortiden kan dermed betraktes som stemmer i et kor, der arkeologifaget kun er én røst (Selberg 2002: 18-19).

1.4 Avhandlingens oppbygging

I *kapittel to* kommer jeg til å ta for meg det teoretiske grunnlaget jeg bygger avhandlingen på. Sentralt her står Foucaults diskursbegrep, samt hvordan de materielle, institusjonelle og formelle vilkårene kan defineres innenfor en lokal diskurs. I *kapittel tre* kommer jeg til å ta for meg den historiske utviklingen på henholdsvis Fleinvær, Bliksvær og Ness, samt kulturminnene og topografiske særtrekk ved stedene. I *kapittel fire* kommer jeg til å redegjøre for de kvalitative og kvantitative metodene, for så i *kapittel fem* å identifisere den lokale diskursens bestanddeler ut fra spørreundersøkelsen og intervjuene. I tillegg vil den arkeologiske påvirkningen på den lokale diskursen kartlegges, og en undersøkelse av hvorvidt den lokale diskursen er mangfoldig eller ensidig vil stå sentralt. I *kapittel seks* vil jeg drøfte hvorvidt den lokale diskursen kan betraktes som åpen for alles deltakelse, eller hvorvidt den styres av enkelte individer eller grupper. Hvilke implikasjoner dette vil ha for arkeologisk virksomhet vil inngå som en naturlig del i dette kapitlet.

2.0 Teoretisk tilnærming til en multivokal fortid

Et begrep som står sentralt for å bedømme de lokale oppfatningenes karakter er som nevnt *diskurs*. En diskurs består av de utsagn som gjøres, samt formelle, materielle og institusjonelle vilkår. Ulike prosedyrer avgjør dermed atferd, hva som kan sies, og hva som oppfattes som sannhet. (Foucault 1999: 9-14). Arkeologen befinner seg for eksempel innenfor en diskurs som består av det faglige fellesskap, diverse etiske og juridiske regelverk, samt retningslinjer for publikasjoner. Denne diskursen vil reflektere den arkeologiske institusjonens, fremfor andre grupperingers, perspektiver og interesser. Den lokale diskursen kan imidlertid ikke bare beskrives i kraft av hva den akademiske diskursen *ikke* er. For å nærme seg dette må man ta for seg det empiriske grunnlaget. (Nilsen 2003: 31). Det er imidlertid på sin plass med en generell redegjørelse for diskursbegrepet og dets komponenter i en lokal kontekst. Her vil jeg særlig konsentrere meg om diskursenes utsagn, de materielle vilkårene, det diskursive fellesskapet og de ulike mekanismene som opererer innenfor en diskurs.

2.1 Diskursens materielle vilkår

De materielle vilkårene er i denne sammenhengen kulturminnene som finnes i de ulike områdene. De fysiske omgivelsene formes ikke bare av menneskene – de virker også tilbake på dem. De fysiske strukturene som er tilgjengelig vil for eksempel prege hva man oppfatter som et kulturminne, og opplevelsen av det samme kulturminnet vil prege hvilke verdier man vektlegger. Kulturminner inneholder begrepsfestinger som er kulturelle konstruksjoner varierende i tid og rom. Eksempelvis har kulturminnene i dag et potensielt økonomisk aspekt ved at det kan tilrettelegges for turisme, og dermed skape inntekter til samfunnet. Videre kan kulturminnene være kilde til kunnskap om forskjeller og likheter mellom fortidens og nåtidens mennesker, og det kan romme estetiske aspekter ved å være arena for opplevelse. Men kulturminnene i seg selv er ikke noen av disse tingene. Oppfatninger av kulturminner er basert på verdier vi i dag synes er viktige – mange kulturminner er i sin tid skapt uten tanke for at de skal være historiske dokumenter som er til nytte for senere tider. Dette betyr ikke at alle kulturminner er skapt uten tanke for ettertiden. Det er imidlertid *vi* som tar dem i bruk som ”kulturminner”. (Myklebust 1981: 85-105).

Kulturminner er med andre ord et kognitivt konstruert fenomen. Men vår måte å omgås våre omgivelser på er ikke bare basert på mentale representasjoner. Vi har ikke alltid et bevisst forhold til våre omgivelser eller til meningen vi tilskriver våre omgivelser, i dette tilfellet kulturminner. Menneskene er både kroppslig og sanselig involvert i sine omgivelser - vi står i et kontinuerlig relasjonelt forhold til objekter og strukturer som vi påvirker og påvirkes av. For å se på et objekt i seg selv, blir det derfor nødvendig å trekke objektet ut fra alle de relasjonene av mening og betydning det inngår i. Men gjennom å belyse enkelte sider ved objektet, skyggelegger vi samtidige andre sider. (Olsen in prep: 8). Nettopp denne fremhevingen av enkelte sider ved kulturminnene er det som finner sted i det øyeblikket vi tillegger dem for eksempel estetiske og symbolske egenskaper.

Ut fra et fenomenologisk perspektiv slik det er utformet av Heidegger, omgås menneskene sine omgivelser på to grunnleggende måter. Den første er relatert til frigjøringen fra kontekst som er nevnt ovenfor. Heidegger kaller denne omgangsformen for *vorhanden* (forhånden). Denne formen for persepsjon skjer ofte i det vi blir et objekt bevisst, ofte når det skjer en endring i forhold til objektets funksjon i omgivelsene. Eksempelvis kan dette gjelde en bil som bryter sammen, men det kan også skje når strukturer i omgivelsene blir automatisk fredet av forvaltningen, og hindrer bygginga av en ny vei. Det som er i ferd med å forsvinne, og det som plutselig endrer betydning, trer dermed ut av sin kontekst og frem i bevisstheten.

Den andre måten å forholde seg til objekter på, og i følge Heidegger den langt alminneligste, betegner han som *zuhanden* (tilhånden). Ved å omgås objekter på denne måten, er vi ikke bevisst deres eksistens i den forstand at vi "ser" dem. De inngår som selvsagte, og derfor umerksomme, elementer av vårt liv. Vi trekker ikke her objektet ut av dets kontekst, men lar det forbli innfuget i alle dets relasjoner. Eksempelvis sees rydningsrøysene og steingjerdene som del av kulturlandskapet, uten at man reflekterer over dem. Denne kunnskapen om objekters relasjoner til en helhet av objekter vil være vanskelig å artikulere, fordi vi er så involvert i deres væren, og deres væren er involvert i vår. (Olsen in prep).

2.2 Diskursens utsagn

Lokalbefolkningen vil normalt ikke ha tilgang til medier og arenaer for artikuleringer av sine utsagn lik det arkeologene har tilgang til. I stedet tar den lokale diskursen en narrativ form, som ofte er basert på muntlig formidling;

A knowledge of past and present is also produced in the course of everyday life. This is a common sense of the past which, though it may lack the consistency and explanatory force, none the less contains elements of good sense. Such knowledge may circulate, usually without amplification, in everyday talk and in personal comparisons and narratives. (Popular Memory Group: 4).

Narrativene er selektive, og konsentrerer seg om det ettertiden etterspør for å kunne oppfatte fenomener og tidsforløp som meningsfulle, ofte som en oppfatning av et årsaks-virkning forhold. (Thuen 2001a: 9). Sosialantropologen Trond Thuen (2001b) deler narrativene inn i de store og de små fortellingene. De store fortellingene dreier seg om de nasjonale begivenhetene og om utviklinger av større omfang, som industrialisering og modernisering. De små fortellingene er lokale og stedsavgrensede. De innrammer de individuelle livshistoriene, men er også kommentarer til de store fortellingene, og kan for eksempel omhandle hvordan en epoke har artet seg på stedet. Men først og fremst er den lille fortellingen konkret – den handler om spesifikke hendelser og personer på stedet som har vært avgjørende for hvorfor stedet har utviklet seg som det har. Ofte er de små fortellingene uttrykk for bevisstgjøring av kollektive opplevelser som blir gjort til gjenstand for intersubjektiv kommentar, der fellesskapet etablerer et ”vi” basert på felles opplevelser. Individet blir dermed innlemmet i et fellesskap som er forskjellig fra andre fellesskap. Fortellingene vil, i kraft av å være byggemateriale for kollektive avgrensninger i tid og rom, uttrykke innbyggernes verdier, kunnskaper og erfaringer. Samtidig er det viktig å understreke at fortellingen(e) som kommer til syne som felles, ikke nødvendigvis er de eneste, selv om de i kraft av sin fellehet er den mest representerte. Det ettertiden ikke etterspør, fortrenses eller forstummes. Men de perioder og hendelser det ikke fortelles om, kan være meningsfulle nok i sin fortrenning. (Thuen 2001b: 93-109). Den lokale historieproduksjonen er samtidig mer enn identitetsbygging. Det handler også om å bruke den lokale historien som et forsvar for lokalsamfunnet og de livsformene man mener er verdt å forsvare der. (Stugu 1997: 131).

2.3 Det diskursive fellesskapet

I en akademisk sammenheng vektlegges det faglige fellesskapet som en viktig påvirkningsfaktor både innenfor faglige sammenhenger, men også hvordan man forholder seg til verden utenfor den faglige sfære. I en lokal diskurs vil dette fellesskapet først og fremst manifesteres i form av begreper. Innenfor en lokal diskurs hviler forståelsen av verden på et fellesskap i begreper, samt en felles kulturell og sosial bakgrunn. (Greve 1998: 208).

I den lokale diskursen må altså fellesskapet baseres på andre komponenter enn hva som er tilfelle med den faglige. Fellesskapet er på sett og vis synonymt med tilhørighet både til en gruppe og til et sted:

”Belonging” implies very much more than merely having been born in the place. It suggests that one is an integral piece of the marvellously complicated fabric which constitutes the community; that one is a recipient of its traditions and values, a performer of its hallowed skills, an expert in its idioms and idiosyncracies. (Cohen 1982b: 21).

I moderne tid har nye kommunikasjonsmidler i økende grad ført til mobilitet og muligheter for å inngå i fellesskap som ikke behøver å være geografisk avgrensede. Men selv i dag er det vanlig at de ulike fellesskapene har minst ett stedbundet knutepunkt. De ikke-lokaliserte fellesskapene, som for eksempel cyberspace, fungerer mer som et supplement enn som en erstatning for de lokaliserte. (Stugu 1997: 134-135)

I sammenheng med de utvalgte caseområdene er kanskje følelse av tilhørighet en særlig sterk komponent, fordi det å velge å bli boende i slike områder er et uttrykk for forpliktelse. (Cohen 1982a: 6). Bofasthet er imidlertid ikke nødvendig for å være medlem av en lokal diskurs. De som har flyttet og bare delvis har beholdt kontakten med hjemstedet, er i høyeste grad en del av de bofastes bevissthet. Mewetts studie av de marginale samfunnene Clachan og Lewis, viser at kunnskapen om hvor utflyttere befinner seg, og hva de driver med, er forbausende omfattende (1982). Dette henger i følge Mewett nøye sammen med en sammenligning mellom borte og hjemme – siden migrering eksisterer som en normativ regel i disse samfunnene, sammenligner man deres forhold med egne, og vurderer hva de tjener på å flytte kontra hva man tjener på å bli boende. Utflytterne regnes dermed fortsatt med som medlemmer av samfunnet. (Mewett 1982: 239-241).

Dette betyr ikke at alle vil ha tilgang til diskursen og ha samme rettigheter innenfor den. Ulike mekanismer kan spille inn som determinerer hvorvidt man får ta del i en diskurs eller ikke. Et eksempel på slike mekanismer er utestengelsesmekanismer, der for eksempel kjennskap til sosiale normer og genealogi er viktige komponenter for hvorvidt man betegnes innenfor eller utenfor en lokal diskurs. (Nilsen 2003: 27, Foucault 1999: 22-25).

3.0 Forhistorie og historie på Fleinvær, Bliksvær og Ness

I dette kapitlet kommer jeg til å ta for meg arkeologisk tilstedeværelse, kulturminnene, samt viktige hendelser i de ulike områdene med hovedvekt på forrige århundre. Årsaken til at de siste 100 års historie ble valgt, er at det i denne perioden oppstår en rekke endringer som har ringvirkninger både med tanke på demografi og næringsliv i disse områdene. Dette gjelder særlig oppkomsten av motoriserte båter i 1890-årene som medførte at det ikke lenger var nødvendig å bo så nært fiskeplassene som tidligere. Fiskeværene ble ikke lenger ideelle bosettingsområder i kraft av sin nære beliggenhet til fiskeplassene. Videre ble de motoriserte båtene for tunge å dra i land og krevde dermed andre havneforhold. I tillegg inntreer det som senere har blitt benevnt som det andre hamskiftet, med jordbruksmaskiner som gjorde det mulig å dyrke større arealer og hente ut større overskudd. Dette resulterte i at små gårdsbruk ble slått sammen til større, og at bonden nå fikk et mer distansert forhold til jorda han dyrket. (Drivenes et. al. 1994: 288-89). En annen årsak til at denne 100 års perioden ble valgt, er at den sammenfaller med fremveksten arkeologi som profesjon og arkeologisk virksomhet med forskning og forvaltning som formål (Trøim 1999). Innledningsvis kommer jeg til å gi en kort beskrivelse av områdene, samt en oversikt over viktige trekk ved stedenes historie.

3.1 Fleinvær, Gildeskål kommune

Om lag 14 nautiske mil (26 km.) sørvest for Bodø ligger øygruppa Fleinvær.

Øygruppa består av rundt 220 øyer, hvorav seks er bebodd i dag, og ytterligere fire har bebyggelse. Navnet Fleinvær sier det meste om vegetasjon og terrengforhold i området – i all hovedsak dreier det seg om små holmer som er sterkt utsatt for vær og

vind. Langs seilingsleia i midten av været er det imidlertid en del øyer som ligger i le, og som også har gode jordbruksforhold. Her finner vi også tyngdepunktet av befolkningen i dag. Historisk sett har de ubebodde holmene og øyene blitt benyttet til beite, slått og egg- og dunsanking.

Figur 2: *Fleinvær.* (Foto: L. Brekmoe)

Denne ressursutnyttelsen har imidlertid vært i sterk tilbakegang de siste 40 årene, og per i dag er det kun fire husholdninger, samt en fritidsbruker, som fremdeles benytter landskapet i tilknytning til beite. Demografisk har Fleinvær hatt en nedgang i befolkningsantall på 78,6 % fra 1960 til 2001, men dette har stabilisert seg noe de siste 20 årene, der man bare har en nedgang på 6.5 %. I 2001 bodde det 31 mennesker på Fleinvær, hvor tyngdepunktet i forhold til alder ligger på aldersgruppen 30 – 59 år. (Statistisk Sentralbyrå 1960b, 1973a, 1982b, 2001b) Ferdselen mellom øyene skjer ved hjelp av båt, med unntak av mellom Langholmen og Sørvær, hvor en bru ble bygget i 1997. I 2003 ble det bevilget støtte til et områdetiltak rettet mot turisme. Områdetiltaket har som mål å sikre og utvikle bosetningen i Fleinvær med basis i kulturlandskapet. I tillegg til tilrettelegging av kulturminner, arbeider områdetiltakene med å gjenoppta slått og i større grad benytte områdene til beite. Grappa jobber også med å kartlegge og forvalte naturmiljøet, og da særlig fuglelivet, på Fleinvær. (Berg 2004).

3.1.1 Arkeologisk tilstedeværelse på Fleinvær

Povl Simonsen (1962) skriver i sin oversikt over funn og fortidsminner fra Gildeskål og Beiarn følgende om Fleinvær;

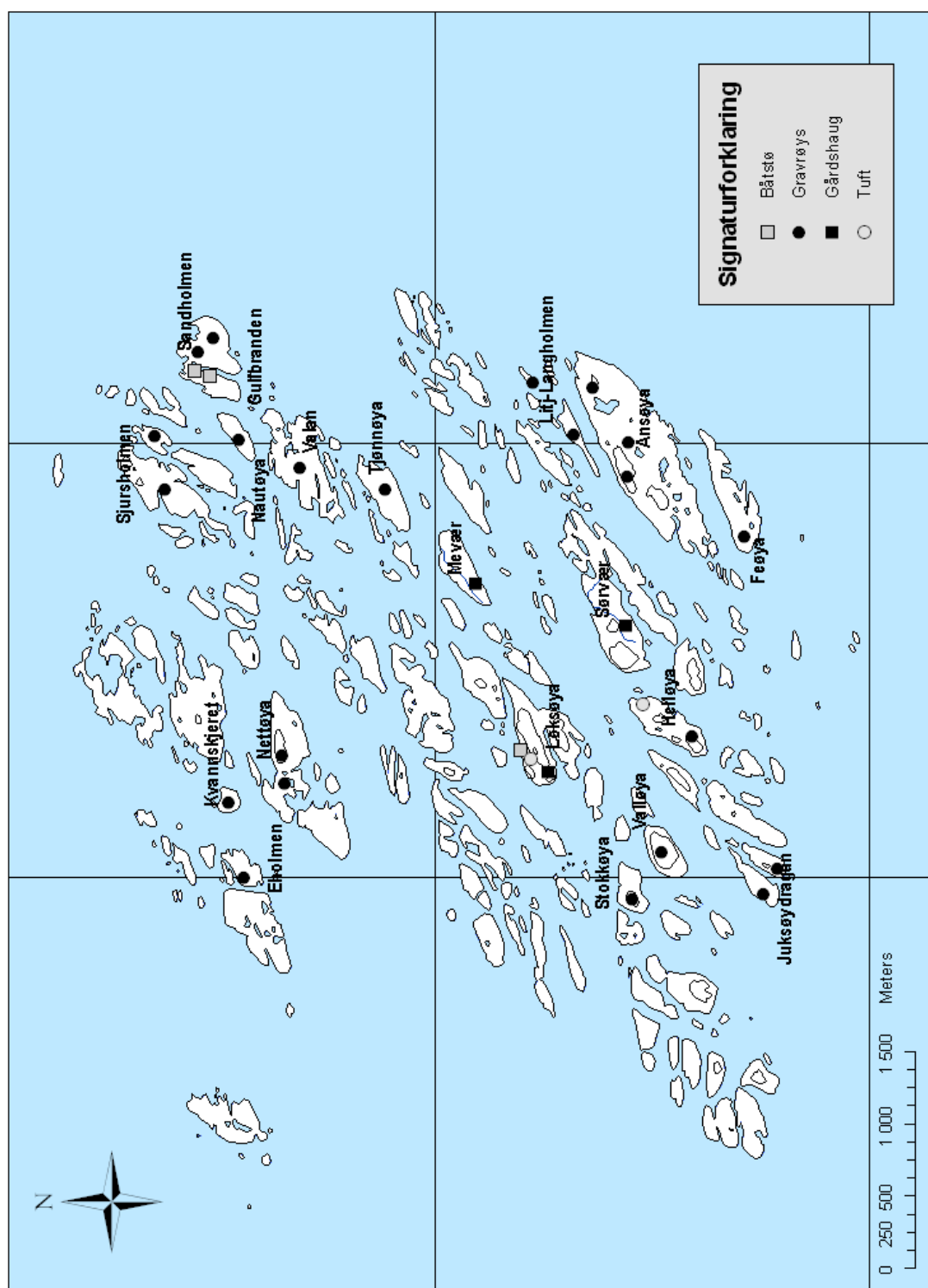
Endelig ligger lengst ute øygruppen Fleinvær, som består av en mengde småøyer og holmer langt til sjøs. De er alle lave, og med tidligere tiders høyere vannstand har de neppe budt på rimelige levevilkår for mennesker. I steinalderen var ingen av dem over vannflaten (Simonsen 1962: 26).

Simonsen gjestet senere Fleinvær for å hente en sjakkbrikke fra senmiddelalderen som ble funnet i potetåkeren på gården Heimgården. Brikken finnes i dag på Tromsø Museum¹, og er datert til middelalderen. Reidar Bertelsen fra Universitetet i Tromsø var den neste arkeologen som besøkte Fleinvær etter henvendelser fra en innbygger om interessante kulturminneforekomster. Funnene fra Bertelsens besøk resulterte i at de første fullstendige arkeologiske registreringene fant sted i løpet av en uke i mai 2002 (Bertelsen 2002). Registreringene var et samarbeidsprosjekt mellom Nordland Fylkeskommune og Universitetet i Tromsø. Undertegnede og daværende hovedfagsstudent Børge Evensen stod i all hovedsak for registreringene, bistått av kjentmenn Magne Jensen og Odd-Alfred Jensen fra Fleinvær.

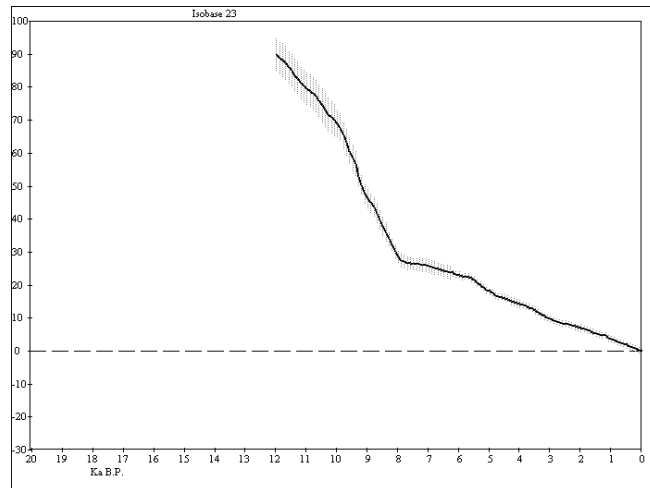
¹ Funnnummer 1960/172.

3.1.2 Kulturminner på Fleinvær

Figur 3: Kart over Fleinvær. Ekvidistanse 20 meter. Trykt med tillatelse fra Ugland IT Group.

Den tidligste sikkert daterbare bosetningen på Fleinvær stammer fra jernalder. Det er usikkert hvorvidt øyene har vært i bruk tidligere enn dette. Årsaken til dette er blant annet høyden over havet på øyene sett i forhold til landhevingen. For 4000 år siden var havnivået 18 meter høyere enn i dag, og de fleste øyene på Fleinvær ville dermed i stor grad ha ligget under vann (figur 4).

Figur 4: Isobase 23. Endringer i havnivået de siste 20.000 år på Fleinvær, Bliksvær og Ness. X-aksen er alder i 1000 år, og Y-aksen representerer havnivået i forhold til dagens.

Det vanligste kulturminnet er gravrøysen som hovedsakelig ligger plassert utenfor dagens bosettingsområder. De fleste av disse befinner seg også på holmer som ikke ville vært bebodde i forhistorisk tid. Felles for gravrøysene er at de ligger på høyder med god utsikt i alle retninger. Mange av disse har også hatt reiste steiner i midtpartiet, men i dag er det kun to røysen hvor bautaen fremdeles er oppreist. To gravrøysen har i moderne tid blitt bygget om til varder for båttrafikken i området, men når dette fant sted er uvisst. Undersøkelser av andre områder med samme type graver tyder på at røysen med bauta i hovedsak kan dateres til eldre jernalder. (Evensen 2003: 71-72).

I forbindelse med registreringene i 2002 ble det påvist en lokalitet av særskilt interesse. Løksøya ligger noe sørvest for dagens bosettingsområde, har stedvis godt jordsmonn, og ligger også i le for vær og vind. På denne lokaliteten ble det påvist et lite langhus, nausttuft og båtstø fra jernalderen på øyas nordlige side. På øyas høyeste punkt ble det også registrert en gravrøys, hvor det har stått en bauta som i dag har falt ned.

Figur 5: Gravrøys på Nettøya, Fleinvær. (Foto Børge Evensen)

På sørsiden av øya ble det registrert en gårdshaug med et kulturlag på minst en meter. I tilknytning til haugen ble det funnet en kniv av brun skifer som ble innsendt Tromsø Museum i 1970. Dateringer og funnkontekst er imidlertid uklare da funnet ikke ble innsendt av finneren. (Tromsø Museum, Topografisk Arkiv: Jnr. 9/1/1970). Det er dermed usikkert om kniven stammer fra Fleinvær, og dermed viser at øygruppa har vært brukt av mennesker i yngre steinalder eller tidlig metalltid.

I tillegg til gårdshaugen på Løksøya ble det registrert to andre gårdshauger på henholdsvis Sørvær og Mevær. På Mevær var det ikke uventet Heimgården, hvor sjakkbrikken ble funnet, som viste seg å ha et kulturlag på minst en meter. Gården blir i dag benyttet som feriehus, og ligger på den tettest bebygde øya i Fleinvær. På Sørværgården ble det målt et kulturlag på minimum en meter uten at steril grunn ble nådd. Ved tidligere gravearbeid har det også blitt observert et tykt jordlag (Informantnummer 6).

I løpet av registreringene ble det påtruffet en rekke konstruksjoner som vi ikke kunne identifisere. Manglende kunnskap om kystens kulturspor kan være årsaken til at disse fremstår som uforståelige for oss per dags dato. Kulturminnene på Fleinvær beviser imidlertid bosetting minst tilbake til jernalderen, i motsetning til hva som var den allmenne oppfatningen tidligere. (Appendiks 1).

3.2 Bliksvær, Bodø kommune

Omlag 8 nautiske mil (15 km.) fra Bodø i vestlig retning ligger øygruppa Bliksvær. Til forskjell fra Fleinvær er bosettinga på Bliksvær konsentrert til hovedøya som er om lag 5 kvadratkilometer stor. Bosettinga bestod i 1890 av et fellestun som lå på det som fremdeles heter Heimegården.

Figur 6: Heimegården. (Foto: L. Brekmoe)

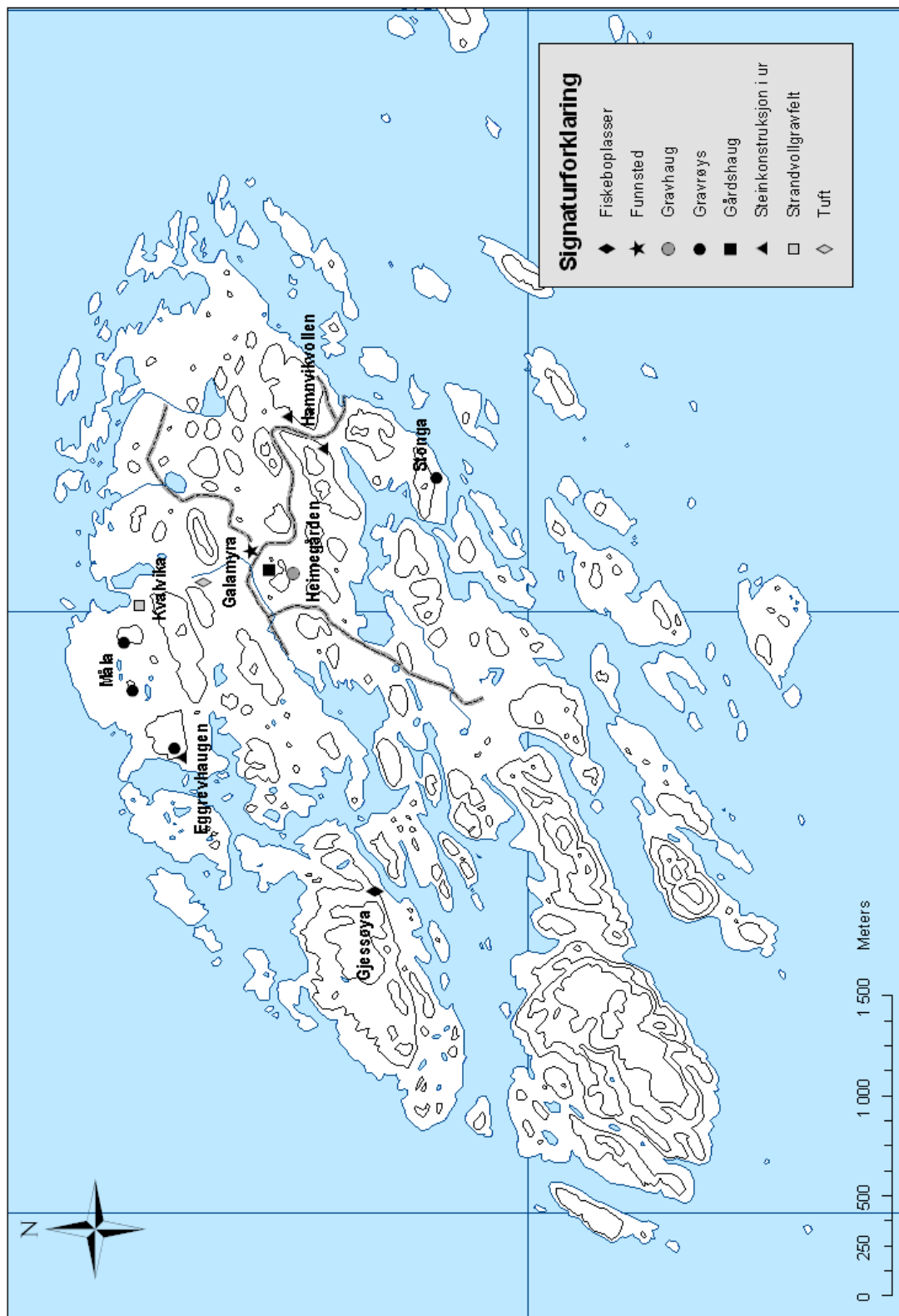

Husene derfra ble siden flyttet ut, og i dag er bosettingen spredt langs et dalføre som strekker seg fra sørvest mot nordøst. Den demografiske utviklingen de siste 50 årene har vært preget av sterk nedgang. Siden 1950 har befolkningen gått ned med 97.2 %, og folketallet ved siste telling i 2001 er oppgitt til 4 personer. (Statistisk Sentralbyrå 1960a, 1982a, 2001a) Bliksvær har imidlertid en stor andel hytter som besøkes jevnlig, og i den senere tiden har det også kommet til en rorbu med overnattingsmuligheter. I 1999 åpnet det et kapell, og Bliksvær har også en egen kirkegård som ble tatt i bruk i 1947. I 2002 ble hovedøya naturreservat og ble i samme år opptatt som RAMSAR-område, noe som innebærer at området er rangert som et av de viktigste våtmarksområdene i verden (Miljøstatus Nordland 2003). Dette innebærer også at ferdselen i området er henvist til kontrollerte og kanaliserte ruter. At det ikke har vært husdyrhold av ekstensiv art de siste 30 årene, gjør at gjengroing skaper store problemer for bevegelse i landskapet, spesielt i de lune dalførene som går på kryss og tvers av øya.

3.2.1 Arkeologisk tilstedeværelse på Bliksvær

I 1939 var Edvard Havnø på befaring på Bliksvær, og det ble da registrert en rekke kulturminner (Havnø 1939). I august 2003 og april 2004 foretok jeg sammen med Ståle Hagen en nyregistrering av kulturminnene i området ved hjelp av kjentmann Nils Peder Thommesen, bosatt på Bliksvær. Det ble da også gjennomført registreringer i områder der Havnø tidligere ikke hadde vært. En rekke av kulturminnene Havnø beskriver var det i nyregistreringene ikke mulig å gjenfinne. Dette kan ha flere årsaker, deriblant senere tids veibygging, gjengroing på denne årstiden og dårlige beskrivelser av beliggenhet grunnet mangel på kartavmerkinger fra Havnøs registreringer. Jeg kommer her til å ta for meg kulturminnene Havnø hadde registrert som det i 2003 ikke var mulig å gjenfinne, felles kulturminner for begge registreringer, samt nyregistreringer som ble gjort i 2003 og ved et senere besøk i 2004.

3.2.2 Kulturminner på Bliksvær

Figur 7: Kart over Bliksvær. Ekvidistanse 20 meter. Trykt med tillatelse fra Ugland IT Group.

Bliksvær har hatt omtrent samme endringer i havnivået som Fleinvær. Dette betyr at mesteparten av dagens bosettingsområder har ligget under vann for 4000 år siden (se figur 4). Bliksvær har imidlertid et kupert terreng, med flere områder som ligger over 50 meter over dagens havnivå, og det er derfor ikke utenkelig at området har blitt benyttet i yngre steinalder. Det er imidlertid så langt ikke påvist spor etter aktivitet tidligere enn jernalder på Bliksvær.

I likhet med Fleinvær, ligger en hel del av gravene utenfor de sentrale bosettingsområdene. I nordvest ligger et strandvollgravfelt som består av 24 graver, hvorav de fleste har blitt plyndret. Feltet dateres ut fra

Figur 8: Strandvollgrav, Kvalvika.
(Foto: L Brekmoe)

undersøkelser i tilsvarende områder til yngre jernalder (Havnø 1939, Evensen

2003: 70), men på grunn av få undersøkelser tilknyttet denne typen graver, hersker det stor usikkerhet om hvorvidt også gravene på Bliksvær er fra yngre jernalder. Det er bare registrert tre røyser og en gravhaug på Bliksvær, men det kan imidlertid stilles spørsmål ved hvorvidt det tidligere ikke har eksistert langt flere gravhauger, røyser og flatmarksgraver, da fire av gravrøysene Havnø omtaler ikke var mulig å gjenfinne. I tillegg er det gjort løsfunn fra mulige flatmarksgraver på Galamyra². Funnet av skjelettresten på Galamyra resulterte i at stedet fikk tilnavnet Mannjorda på folkemunne. Like ved, på det tidligere fellestunet, ligger det en tydelig gårdshaug som har et kulturlag på minimum en meter. Etter all sannsynlighet har dette vært hovedbosettingsområdet også i forhistorisk tid på grunn av nærhet til havna og beliggenheten i ly for været.

På Bliksvær finnes det også steinkonstruksjoner som ikke er umiddelbart identifiserbare. Konstruksjonene ligger i urer, og er svært like samiske urgraver (Schanche 2000: 157). Utseendet varierer fra å være rektangulære til runde fordypninger i ura med oppstabilede stein rundt, noe som indikerer senere tids plyndring.

---

² Funnnummer Ts. 4215: spydspiss av jern fra vikingtid.

De har visse likhetstrekk med strandvollgraver, men ligger ikke i umiddelbar nærhet til havet. I alt dreier det seg om 11 konstruksjoner i tre av urene. Heller ikke lokalbefolkningen kjente til disse kulturminnene i særlig grad, og dersom de kjente til dem, visste de ikke av noen mulige tolkninger eller tidligere bruk av området. Foruten registreringene på selve hovedøya, ble det foretatt registreringer på Gjessøya i 2004. Øya ble tidligere brukt til slåttemark, ligger nært fiskebankene og har gode forhold for seljakt like i nærheten. På Gjessøystranda ble det registrert ti boplasser tilknyttet fiske (fiskeboplasser) av ukjent alder. Tuftene er bygget av blokkstein i ei ur, og er hovedsaklig rektangulære i formen. I dag er to av boplassene særlig godt bevart, mens de andre stort sett har rast sammen. (Appendiks nr. 2).

3.3 Ness, Hamarøy kommune

Lenger nordover langs kysten ligger bygda Ness, som ved folketellingene i 2001 hadde 42 innbyggere (Statistisk Sentralbyrå 2001c). Neset bygda ligger på er omkranset av sterke

Figur 9: Ness. (Foto: Kjell Fredriksen)

havstrømmer, og har derfor vært et

viktig knutepunkt i forbindelse med skipsfart. Inntil 1961 lå også landhandelen her, men da denne ble nedlagt, ble handelsvirksomheten flyttet til Skutvik, fem kilometer vest for Ness. Skutvik er i dag bygdesenter for søndre Hamarøy, med fergeavgang til Svolvær og hurtigbåt til Bodø. De siste 20 årene har folketallet på Ness sunket med 7.6 %, og den største aldersgruppe er i dag de mellom 30 og 49 år. (1960c, 1973b, 1981, 2001c). Stedet har i dag en rekke ferieboliger, og en campingplass gjør at det er mange tilreisende som oppholder seg her i sommerhalvåret. Ness skiller seg fra de andre områdene ved at det ligger på fastlandet. I tillegg er jordbruksforholdene gode her, og det har vært mulig i større grad å overleve på jordbruksinntekter og fehold enn hva som er tilfelle på Fleinvær og Bliksvær.

Fiskerbondenæringen er imidlertid i sterk tilbakegang, og i dag er det kun et gårdsbruk som holdes i hevd. Dette har også her medført gjengroing i utmarka, og en sterkt voksende krattskog. Et annet trekk ved stedets historie, er at motorisert ferdsel i stor grad har kanalisert ferdselen mellom Ness og den omliggende bebyggelsen. Dette har ført til at stiene fra Ness til den omkringliggende bebyggelsen i stor grad er i ferd med å gro igjen.

3.3.1 Arkeologisk tilstedeværelse på Ness

På Ness har den arkeologiske aktiviteten vært langt større enn i de andre områdene. Dette skyldes som nevnt at bygda ligger i et jordbruksdistrikt, og dermed har vært i arkeologenes søkelys. Syv gravhauger ble utgravd av O. Nicolaissen på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, og funnene fra utgravingene finnes i dag ved museene i Bergen og Tromsø³ (Nicolaissen 1901: 216-217). På eiendommene som grenser til Straumneset ble det under gravearbeid avdekket en grav datert til jernalderen. Denne ble undersøkt gjennom en nødutgraving foretatt av arkeologen Dorthe Kaldal Mikalsen på vegne av Tromsø Museum i 1982 (Tromsø Museum, Topografisk Arkiv: Jnr. 730/82/57132). Ness inngikk også i ØK-registreringene som ble igangsatt på landsbasis i 1969. På Ness stod Sissel With og Sidsel Dybwik for registreringene som ble gjennomført på en dag i 1978 (Riksantikvarens kulturminnedatabase, Askeladden). I 2001 ble det igangsatt et områdetiltak i Ness. Tiltaket var et samarbeid mellom grunneiere og reiselivsnæringen i bygda, og konsentrerte seg om Straumneset, hvor en kombinasjon av natur og kultur ble vektlagt. Områdetiltaket ble ferdigstilt i 2003, med skilting og tilrettelegging av fire gravhauger, og en gapahuk med mer utfyllende informasjon om kulturminner og natur langs kulturstien.

---

³ Bergen Museum: funnummer B5161 a-q. Tromsø Museum: funnummer Ts1361 - 1362

3.3.2 Kulturminner på Ness

Figur 10: Kart over Ness. Ekvidistanse 20 meter. Trykt med tillatelse fra Ugland IT Group.

Det meste av landmassen som danner Ness har ligget under vann under steinalderen (se figur 4), og det finnes ingen spor etter en bosetning som forutgår jernalderen. Også på Ness er den vanligste forekomsten av kjente kulturminner gravminner. I alt er det registrert 13 gravhauger på Straumneset, og på Hundsøya som hører inn under Ness, finnes det ytterligere 10

Figur 11: Kongshågen på Straumneset.
(Foto: L. Brekmoe)

gravhauger. Til sammen er det registrert 29 gravhauger på hele Ness (gårdsnummer 59) hvor de fleste er datert til yngre jernalder på bakgrunn av funn som ble gjort under utgravingene (Nicolaisens 1901: 216-217) I tillegg er det gjort løsfunn som tilsier at det har vært graver også i tilknytning til dagens bebyggelsesområde. Ved gården Ness ligger det en klart markert gårdshaug hvor det er gjort funn som daterer den minst tilbake til middelalder⁴. I Olstøa ligger det en nausttuft som det ikke har vært mulig å datere. Foruten gårdshaugen og nausttufta har det ikke blitt registrert noen andre spor etter bosettinga i området. I retning Skutvik ligger det en sirkulær konstruksjon som i fornminneregisteret er identifisert som en saltdam. Heller ikke saltdammen har det vært mulig å anslå alder på.

Sommeren 2003 og våren 2004 foretok jeg en del registreringer i utmark sammen med kjentmenn Viggo Aspvik og Asbjørn Thomassen. Ved disse registreringene ble det oppdaget ytterligere 3 gravrøysen og en gravhaug på vestsiden av neset. Videre ble det kjent potensielle kulturminner langs fjæra i østlig retning, deriblant en mulig fallos og en gravrøys. Sannsynligheten for at det finnes flere kulturminner i utmarka er stor, da det ikke har blitt gjennomført omfattende undersøkelser i området. Det spesielle med Ness er at jordsmonnet er svært rikt på kalksand, og derfor har gode bevaringsforhold. Flere av gravhaugene er også store i forhold til hva som er vanlig i nordnorsk sammenheng. Mens det vanlige er omkring 10 meter i diameter, har de fleste gravhaugene i området en diameter på 14 meter eller mer. (Appendiks nr. 3)

---

⁴ Id. 74525, Riksantikvarens kulturminnedatabase, Askeladden

3.4 Oppsummering; kulturminner på Fleinvær, Bliksvær og Ness

Hovedparten av kulturminnene i områdene er i datert til jernalderen og middelalderen, og består av alt fra graver til spor etter fortidig bosetning. Et trekk ved kulturminnene som er registrert på Fleinvær og Bliksvær, er at de ikke er umiddelbart identifiserbare for arkeologer ut fra de kjente kulturminnekategoriene som arkeologene opererer med (Appendiks 1 og 2). Mulighetene for ukjente kulturminnetyper var en problemstilling man var oppmerksomme på da de første registreringene skulle gjennomføres på Fleinvær i 2002. Lars Erik Narmo og Trine Johnson fra Nordland Fylkeskommune utarbeidet i samarbeid med Reidar Bertelsen en gradering av identifiserbarheten ved kulturminner. På denne måten ønsket man å unngå at subjektive og kompetanseavhengige vurderinger resulterte i at nye kulturminner ikke ble inkludert i registreringene. (pers. komm. Reidar Bertelsen). Graderingen benyttet seg av termene ”sikker”, ”sannsynlig” eller ”mulige”, og til sist ”usikker”. Sannsynlig ble benyttet når det hersket liten tvil omkring kulturminnets art, mens mulig ble benyttet der resultatet ved en nærmere identifisering kunne helle begge veier. Den samme graderingen ble senere inkludert i registreringene som fant sted på Bliksvær og Ness.

På Fleinvær er 12 av 49 kulturminner identifisert med sikkerhet, mens resten defineres som ”sannsynlige” eller ”mulige” (Appendiks 1). På Bliksvær defineres 14 av 45 kulturminner som ”sannsynlige” eller ”mulige”, mens 20 defineres som sikkert identifisert. 11 kulturminner defineres som usikre (Appendiks 2). I motsetning til disse defineres kun 4 av 30 kulturminner som ”mulige” eller ”sannsynlige” på Ness. Ingen defineres som ”usikre” (Appendiks 3). Potensialet for at videre forskning i områder utenfor sentrale jordbruksstrøk vil avdekke en rekke nye kulturminnetyper er dermed stort.

Figur 12: Steinkonstruksjon i Hamnvikura, Bliksvær. (Foto: L. Brekmoe)

4.0 Metodisk tilnærming til en lokal diskurs

For å nærme meg en lokal diskurs har jeg valgt å gjennomføre intervjuer og en spørreundersøkelse. Intervjuene må sees som et supplement til spørreundersøkelsen, men har samtidig skapt rom for utdyping av aspekter som det ikke har vært mulig å formidle gjennom et standardisert skjema. Her vil jeg først redegjøre for metodevalget, for så å gå inn på hvordan metodene har blitt anvendt i forbindelse med dette prosjektet.

4.1 Spørreundersøkelse og intervju

Formålet med en kvantitativ undersøkelse er å skaffe en oversikt over et fenomen ved å undersøke en større kvanta, eller mengde. Den kvantitative metode gjennomføres ved hjelp av formaliserte og standardiserte utspøringer (Halvorsen 1989: 89), i dette tilfellet et spørreskjema (Appendiks nr. 4). En spørreundersøkelse gjør det mulig å trekke slutninger om en større befolkningsgruppes holdninger, så fremt den omfatter et representativt utvalg av befolkningen. Kvalitativ metode handler om egenskaper og karaktertrekk ved et fenomen. En kvalitativ metode baserer seg på et langt mindre utvalg enn den kvantitative, og vil kun være representativ for den gruppen som har inngått i utvalget. Den går samtidig dypere og er mer kontekstualisert enn den kvantitative metoden. Den kvalitative metoden tar gjerne form av intervjuer som er mer eller mindre strukturert. I forhold til spørreundersøkelse og intervjuer, benytter man seg av to begrep for informasjonskilden. Spørreundersøkelsen omhandler direkte informasjon om vedkommendes oppfatninger, holdninger og så videre. Vedkommende som har svart på spørreundersøkelsen, kalles derfor respondenter.

Intervjuene er mer en blanding mellom det man betegner som respondentintervjuer og informantintervjuer. En informant blir benyttet som en form for erstatningsobservatør, her i forbindelse med fortidige hendelser som jeg selv ikke har mulighet til å observere. Dette kan for eksempel være tidligere generasjoners omtale av kulturminner. (Repstad 1987: 10). I denne sammenhengen vil intervjuene bære mer form av en samtale enn av et intervju. Intervjusituasjonen er viktig for resultatet av forskningen. Så langt det er mulig bør man etterstrebe et likeverdig forhold mellom informant og intervjuer, for å unngå at en av partene blir dominerende.

Den største faren er at intervjueren dominerer samtalen, fordi intervjueren har et formål med samtalen – å skaffe tilveie empiri i forbindelse med et gitt prosjekt (Nilsen 2003: 354-356). For å forhindre at informantene svarte det vedkommende trodde jeg var ute etter, opererte jeg ikke med en liste med spørsmål som jeg stilte. Fortiden og kulturminner var stikkord som gikk igjen i alle samtaler, men utover det ble informantens bidrag styrende for den videre samtalen.

Når samme fenomen studeres både gjennom en kvalitativ og en kvantitativ undersøkelse kalles det gjerne for metodetriangulering. En kombinasjon av disse metodene gir et bredere datagrunnlag og en sikrere basis for tolking, noe jeg følte var viktig siden antallet intervjuer og utsendte spørreundersøkelser ble såpass lavt. (Repstad 1987: 16-17). Både kvantitativ og kvalitativ metode har sine fordeler. Den kvantitative metode gjør det enklere å sammenligne svar fra ulike respondenter, og spørsmålene vil også bli klarere presisert når svaralternativ foreligger. Den kvalitative metoden gir muligheter for å avdekke misforståelser og uventede forestillingsrammer, samtidig som de ikke påtvinger informanten formuleringer og ord som kanskje står ham fremmed. (Halvorsen 1989: 90).

4.1.1 Utvalg

Jeg baserte mitt utvalg for spørreundersøkelsen på eiendomsregisteret for de ulike områdene, og endte totalt på 200 utsendelser. Til grunneiere på Fleinvær ble det sendt 99 skjemaer, til Bliksvær 45 og til Ness 56 skjemaer. Spørreundersøkelsen ble sendt ut 15. februar og det ble satt en svarfrist til 27. februar. Spørreundersøkelsen ble sendt i posten og

ble returnert på tilsvarende måte. Utvalget kan sees som representativt i den grad at det dekker både tilreisende og fastboende med tilknytning til de ulike områdene. Dette utvalget hadde imidlertid tre svakheter. For det første var det gjennom dette skjemaet ikke mulig å komme i kontakt med de som har forlatt stedene for godt, og som sjelden kommer tilbake.

Tabell 1: *Aldersfordelingen blant respondentene*

Aldersgruppe	Antall	Prosent
0 – 19 år	1	0,9%
20 – 39 år	9	8,5%
40 – 59 år	50	47,2%
60 – 89 år	44	41,5%
Ikke oppgitt	2	1,9%

Videre har ikke de med tilhørighet, men som ikke har eiendom blitt forespurt om å svare på undersøkelsen. Til sist representerer neppe aldersfordelingen blant grunneiere (tabell 1) den faktiske fordelingen i disse samfunnene. Disse svakhetene medfører strengt tatt at undersøkelsen ikke kan sies å være representativ utover den gruppen som har besvart undersøkelsen. I en undersøkelse med små tall som denne, regnes normalt ikke differanser lavere enn 7% som statistisk signifikante (MORI Research 2000: 1).

Utformingen av skjemaet ble basert på tidligere utsendte spørreskjemaer i forbindelse med NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet" (Bertelsen et. al. 1999). Enkelte endringer ble innført for at skjemaet skulle kunne anvendes optimalt i min studie, og det ble vektlagt at spørsmålene skulle være minst mulig preget av en arkeologisk tankegang omkring kulturminner og deres betydning. I alt bestod skjemaet av 25 spørsmål, hvorav 4 var åpne spørsmål, mens 21 var lukket i den forstand at det var angitt svaralternativ på forhånd (Appendiks 4).

Svarprosenten på hele undersøkelsen endte på 53%, det vil si 106 svar av 200 mulige (tabell 2). Dette må sees som et godt resultat, siden svarprosenten i lignende undersøkelser har ligget på omkring 45% (Bertelsen et. al 2001, Mjaaland 2003).

Tabell 2: Svarprosent for spørreundersøkelsen.

Område	Antall utsendte	Antall svar	Svarprosent
Fleinvær	99	49	49.5%
Bliksvær	45	27	60%
Ness	56	30	53,6%

Intervjuutvalget ble gjort på bakgrunn av henvisninger til folk som kontaktpersoner i området antok visste mye om lokalhistorien. Den videre gangen ble styrt av snøballeffekten, der en informant viste videre til en annen. Alle informantene ble oppringt noen dager før intervjuet fant sted og ble forespurt om de ønsket å delta. Til sammen ble det gjennomført 19 intervjuer. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført hjemme hos informantene for å forhindre et asymmetrisk forhold mellom meg og informanten. På denne måten fant intervjuene sted i en uformell kontekst, der informanten følte seg trygg og tilpass med situasjonen.

Foruten intervjuer, ble også uttalelser i forbindelse med tilfeldige samtaler viktige informasjonskilder angående folks generelle kjennskap til kulturminner og historier tilknyttet disse.

4.1.2 Analyse av datamaterialet

Materialet ble i analysert ved hjelp av SPSS 11.0 for Windows. Jeg benyttet i hovedsak frekvensanalyser og krysstabeller i forbindelse med de lukkede spørsmålene. Åpne spørsmål ble ikke analysert gjennom SPSS fordi disse ikke vil gi informasjon av statistisk art. I tilfeller der det var mindre anvendelig å bruke tabeller utformet i SPSS, ble tallene transportert inn i tabeller utformet i MS Word.

5.0 Kulturminner i en lokal diskurs

Arkeologen identifiserer kulturminner ut fra et sett kriterier og avgrensinger som er allment kjent innenfor faget og forvaltningen. Dette er imidlertid en kunnskap som er formidlet innenfor det faglige fellesskapet, og denne kunnskapen tar også en bestemt form.

Kulturminnene registreres av eksperten gjennom oppmålinger av størrelse, høyde over havet, form og utstrekning (Zachrisson 1996: 16). På denne måten kategoriseres kulturminnet, og tilpasses en database med lite rom for utdyping og tilskrivning av særegne egenskaper ved kulturminnet. (Tromsø Museum 1982). Dette er imidlertid ikke nødvendigvis slik andre vil oppfatte kulturminnene. De har ikke fagkunnskapen som ligger til grunn for identifisering og datering. På mange måter kan man si at mens det arkeologiske systemet prioriterer kvantitative egenskaper ved kulturminnene, vektlegger andre kulturminnernes kvalitative egenskaper. Det er denne tilskrivning av kvaliteter, samt befolkningens identifisering av et kulturminne jeg skal nærme meg i dette kapitlet.

5.1 Materielle vilkår innenfor en lokal diskurs

Innledningsvis argumenterte jeg for at det materielle vilkåret for en lokal kulturminnediskurs må basere seg på kulturminnene som finnes for befolkningen i deres nærområde. Det er imidlertid ikke gitt at lokalbefolkningen kjente til de samme kulturminnene som jeg som arkeolog gjør, eller at jeg kjente til alle kulturminnene lokalbefolkningen visste om. Det er heller ikke sikkert at definisjonen av et kulturminne er den samme utenfor den faglige diskursen, og at lokalbefolkningen verdivurderer kulturminnene i overensstemmelse med kulturminneforvaltningen. Spørsmål som omhandler kjennskap til kulturminner, eksempler på kulturminner i området, og hvilke verdier som ble vektlagt i tilknytning til kulturminnevern, vil her bli analysert for å se hvilket syn lokalbefolkningen har på de materielle vilkårene, kulturminnene, i de ulike områdene.

5.1.1 Kjennskap til kulturminner

Respondentene ble spurt om de kjente til noen kulturminner på henholdsvis Bliksvær Fleinvær og Ness. På Ness var det en markant andel som kjente til kulturminner, hele 96.7 % visste om kulturminner i nærområdet. På Fleinvær og Bliksvær er fordelingen omtrent midt på, men med en noe høyere andel med kjennskap til kulturminner på Bliksvær (tabell 3).

Tabell 3: Spørsmål 13a. Kjenner du til noen plasser med kulturminner?

	Hvilket av stedene har du tilknytning til?					
	Fleinvær		Bliksvær		Ness	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Ja - Fleinvær	23	46,9				
Ja - Bliksvær			15	55,6		
Ja - Ness					29	96,7
Nei	26	53,1	12	44,4	1	3,3
Totalt	49	100,0	27	100,0	30	100,0

Respondentene ble også bedt om å oppgi steder med kulturminner i et åpent spørsmål. På Ness svarte alle respondentene som kjente til kulturminner gravhaugene på Straumneset. Noen få kjente også til nausttufta og gårdshaugen. Gamle bygninger ble særlig nevnt i forbindelse med den tidligere landhandelen nederst på Ness, mens noen trakk fram steder av økonomisk betydning som kverner og klippfiskberg.

På Fleinvær nevnte mange røyser og varder som kulturminner, men langt flere nevnte eldre bygninger i området, deriblant handelsplassen på Sørvær. På Bliksvær ble graver og bygninger trukket frem som eksempler på kulturminner. Hovedvekten lå på eldre bygninger, både boliger og driftsbygninger som naust og fjøs. Enkelte fra Bliksvær trakk også inn løsfunn i forbindelse med dette spørsmålet, og da særlig Galamyra, der det tidlig på 1900-tallet ble påtruffet en flatmarksgrav.

Eksemplene på kulturminner i undersøkelsen tyder på at befolkningen har et bredt syn på hva som er kulturminner. Tidsrommet strekker seg langt frem mot dagens, og bygninger fra 1800-tallet defineres som kulturminner på lik linje med mer tradisjonelle kulturminner som gravhauger. De aller fleste eksemplene på kulturminner som nevnes, har en ting til felles; de er alle menneskelige konstruksjoner (tabell 4). Ingen av respondentene trekker frem steder hvor det er tilknyttet sagn som kulturminne, så fremt disse ikke også bærer fysiske preg etter tidligere hendelser.

Tabell 4: *Kulturminnetyper*

Type kulturminne	Antall
Gravhauger/røyser	44
Varder	2
Eldre bygninger	10
Veifar/kultiveringstiltak	2
Tufter	8
Helleristninger/inskripsjoner	2
Løsfunn	2
Kverner	2
Klippfiskberg	1
Offerplasser	2
Huler	2

Gjennom samtaler med folk kom det frem at man både på Fleinvær og Bliksvær kjente til sagn om hvordan naturformasjoner oppstod, og på Ness ble sagnet om Hamarøygribben, som er tilknyttet fjellet Hamarøyskaftet, dramatisert i forbindelse med åpningen av kulturstien i 2003. Ingen av disse ble imidlertid trukket frem som eksempler på kulturminner. De eneste unntakene er benevnelsen av huler blant to av respondentene. Resultatet i denne undersøkelsen underbygges blant annet av en undersøkelse som ble gjennomført i England i 2000 (MORI Research 2000). Respondentene i denne undersøkelsen ble

bedt om å definere hva de betrakter som kulturminner. De to dominerende kategoriene var bygninger og slott (79 %) og forhistoriske monumenter (58 %). Ingen respondenter i den engelske undersøkelsen har imidlertid oppgitt stedsnavn som kulturminner.

Årsaken til at sagn og stedsnavn, til tross for deres beskyttelse gjennom kulturminnelovens §2, ikke trekkes frem som kulturminner, kan være at de ikke er håndfaste.

Kulturminnebegrepet synes både i denne sammenhengen, samt i andre undersøkelser (Krogh 1999, Pramli 1999, MORI Research 2000), å være forbundet med tid. Det som ikke endrer seg over tid, men er konstant og varig, betegnes som kulturminner. Derfor trekkes ikke foranderlige elementer som stedsnavn og sagn inn.

Et annet moment som kommer klart frem her er at det er de mest synlige kulturminnene, graver og bygninger, som klart flere kjenner til. Den mest åpenbare grunnen til dette er nettopp at de er synlige og dermed enklere å identifisere. I forbindelse med graver og bygninger kreves det ikke nødvendigvis fagkunnskap for å identifisere dem som ”gamle”. Graver har vært i fokus fra arkeologisk side helt siden vitenskapen så dagens lys, og ordet fornlevning ble i den tidlige litteraturen ofte brukt synonymt med gravhaug (Schanche og Olsen 1983: 118-119). I Nordland var i 1988 74,6 % av de kjente kulturminnene fra jernalderen, og i hovedsak dreide det seg da om graver. (Holm-Olsen 1988: 5-6). Dette har nok også medvirket til at man kjenner til gravhauger og –røyser spesielt.

5.1.2 Kulturminners verdier

Kulturminners verdi har vært gjenstand for en rekke utredninger i løpet av kulturminnevernets eksistens (NOU 1983:43, NOU 2002:1). Foruten hensynet til kulturminnets alder, har man imidlertid ikke lyktes i å finne kriterier som skal være avgjørende i vernesammenhenger. At man ikke har en felles plattform for kulturminnevernet har vært gjenstand for mange diskusjoner, også i nyere tid (Myhre 1991, Solli 1996, Pramli 1999, Krogh 1999, Mjaaland 2004). Behovet for en vurdering av kulturminnevernets videre utvikling medførte en ny utredning i 2002, der man igjen tok for seg hvilke verdier som burde danne grunnlaget for vern;

Kulturminnene og kulturmiljøene gir menneskene forankring i tilværelsen. De er en felles kunnskaps- og erfaringsbank. De viser at fortiden er til stede i nåtiden. (...). De byr på ulike muligheter for opplevelse og identifisering langt utover den spesifikke historien som knytter seg til dem. (NOU 2002:1: 26).

Når den offentlige forvaltningen har vurdert et kulturminnes verdi, har den sett på kulturminnets kunnskapsverdi, alder, hvilken historisk og kulturell sammenheng det opptrer i, estetikken og kulturminnets status. Den offentlige forvaltningen har lagt stor vekt på kulturminner som har symbolverdi for Norge som nasjon. (NOU 2002:1: 25).

Disse verdiene forutsetter imidlertid at man ofte må ha god kjennskap til faglige sammenhenger som kulturhistorie, dateringsmetoder og samtidig være i stand til å foreta sammenligninger mellom ulike kulturminner. Dette har imidlertid ikke lokalbefolkningen muligheter til å gjøre, noe det for øvrig ikke forventes at de skal kunne. For å utvinne kunnskap fra kulturminner, må man ha en bakgrunnskunnskap å bygge videre på.

Det er derfor ikke overraskende at verdier som lokalbefolkningen kunne relatere til egne livssituasjoner fikk størst oppslutning i undersøkelsen (tabell 5). Kulturminnene som spor etter forfedre og kulturminnenes tilknytning til historiske begivenheter rangeres høyest, tett etterfulgt av kulturminnene som ressurs for lokalmiljøet.

Tabell 5: Spørsmål 14b. Hvilke verdier vektlegges med hensyn til kulturminner?

		Antall	%
Verdi	At det kan knyttes til en historisk hendelse	61	69,3
	At det er pent	17	19,3
	At det er spor etter våre forfedre	81	92,0
	At det er viktig i nasjonal sammenheng	30	34,1
	At det er en ressurs for lokalmiljøet med tanke på turisme og lignende	46	52,3
	At det er gåtefullt	18	20,5
Totalt		88	100,0

Vel så interessant er aspektene ved kulturminnene som *ikke* får oppslutning blant respondentene. De estetiske aspektene vektlegges i liten grad, og ingen av respondentene har oppgitt estetiske verdier alene. Resultatene fra dette spørsmålet stemmer overens med det bildet tidligere undersøkelser har gitt. I NFR-prosjektet "Mellom tradisjon og modernitet" vektlegges den lokale tilknytningen, mens det estetiske nedvurderes. (Bertelsen et. al. 2001: 104-105). Det nasjonale aspektet vektlegges i en rekke utredninger i forbindelse med kulturminners verdi, og gjerne da i forbindelse med termer som "tilhørighet", "identitet" og "tilknytning" (Solli 1996: 85). Undersøkelsene med lokal tilknytning (Bertelsen et.al, Krogh 1999, Pramli 1999, Mjaaland 2004) viser imidlertid at folk flest ikke identifiserer egen fortid med nasjonens. Kulturminnenes verdi i nasjonal sammenheng havnet på en fjerdeplass i NFR-prosjektet (Bertelsen et. al. 1999). I Gudrun Mjaalands undersøkelse av kulturminner i landbruket får det nasjonale en oppslutning på 43.4%, og bare aldersverdien får mindre oppslutning. I min undersøkelse får nasjonsverdien en oppslutning på 34.2% og en rangering innad som stemmer overens med resultatet hos Bertelsen (1999) og Mjaaland (2004).

I 2003 gjennomførte Riksantikvaren en undersøkelse omkring befolkningens holdning til vern av kulturminner (Kavli 2003). I motsetning til NFR-prosjektet, som også holder seg innenfor Nord-Norge, var dette et landsdekkende prosjekt, og her danner det seg et noe annerledes bilde av verddivurderingen i forhold til kulturminner.

I Riksantikvarens undersøkelse svarer hele 87% at kulturminner er verdifulle fordi de gir oss kunnskap om vår felles historie. Videre havner kulturminners bruksverdi og kulturminner som kilde til egen historie langt nede på listen i Riksantikvarens undersøkelse (Kavli 2003: 7-8). Årsaken til at Riksantikvarens undersøkelse gir et annerledes bilde av hvilke verdier som vektlegges blant befolkningen, kan være at Riksantikvarens undersøkelse opererte med en definisjon av kulturminnebegrepet forut for intervjuet. Dette kan ha spilt inn på hvordan respondenten besvarte spørsmålene. Riksantikvaren opererte ikke med eksempler på kulturminner, men tankene har kanskje i større grad gått til stavkirker og Bryggen i Bergen fremfor lokale kulturminner, og mulighetene er store for at kulturminnene i nærområdet ikke betraktes som viktige nok i en nasjonal sammenheng. I undersøkelser med utgangspunkt i mindre geografiske regioner, synes referanserammen for kulturminnene å være *stedet*, og den personlige opplevelsen av tilknytning til bygda. Dette klargjøres også i kommentarer til spørsmålet; ”Det har gitt meg ei kjensle av tilhørighet, identitet”. (Respondentnummer 78). ”At det gjennom livet i inn og utland gir en fast følelse av tilhørighet.” (Respondentnummer 105). Kulturminnene knyttes i en lokal sammenheng opp mot forfedrene, historiske begivenheter som er viktige lokalt samt bruken av kulturminnene i dag. Dette indikerer at kulturminnenes symbolverdi er viktig; kulturminnene representerer noe annet enn det som uttrykkes visuelt, i dette tilfellet først og fremst tilknytning til stedet, viktige hendelser som har berørt stedet og kulturminners nytteverdi i fremtiden.

5.2 Den lokale diskursens institusjonelle vilkår

Siden det i liten grad har vært

faglig aktivitet i områdene

undersøkelsen fant sted i, var

det forventet at det sosiale

nettverket stod for

en stor del av formidlingen

omkring kulturminner.

75,8% oppgav det sosiale

nettverket som stedet hvor de

fikk vite om kulturminner

(tabell 6).

Tabell 6: Spørsmål 13c. Hvor fikk du vite om kulturminnene?

		Antall	%
Kilder til kjennskap om kultur- minner	Skole	7	5,0%
	Museum	1	,7%
	Turistinformasjon		
	Naboer	26	18,4%
	Venner/bekjente	33	23,4%
	Slektninger	48	34,0%
	Fant dem selv	13	9,2%
	Områdetiltak	13	9,2%
Totalt		68	100,0%

Der dette ble kommentert, kom det frem at det særlig var tidligere generasjoner som var kilden til kunnskap om fortiden. Flere respondenter trakk frem fedre som hadde kommet over kulturminner i forbindelse med jordbruk, og noen nevnte også at eldre barn hadde vist dem kulturminnene. Mer overraskende var det at så få trakk frem skoleverkets rolle i fortidsformidlingen. Dette ble også poengtert av to av respondentene som skrev følgende;

I grunnen burde områda som høyrer inn under skolekretsen ha slike kart og informasjon til bruk i undervisninga. Nokre kulturminner, feks. gravhågane ved Steinsland, ligg jo så nær skola at det er lett å ta ein klassetur dit.
(Respondentnummer 78).

Området er unikt for bruk i skolesammenheng, både til historie, naturfag og kroppsøving. (Respondentnummer 62).

I forbindelse med Ness var det få som trakk frem områdetiltaket som kilde, men årsaken til dette kan muligens ligge i at de gravhaugene som ble ryddet allerede var velkjente blant folk flest, og at stien var populær også før områdetiltaket.

Felles for Fleinvær, Bliksvær og Ness er at de har initiativtakere som gjerne er aktive på flere områder samtidig. På Bliksvær er dette et enkeltindivid, mens på Fleinvær og Ness er det en liten gruppe som i stor grad er aktive innenfor bygdelag og organiseringen av lokale aktiviteter og prosjekter. Disse kommer ikke konkret til syne i spørreundersøkelsen, men ligger mest sannsynlig bak begrepet ”naboer, venner og slektninger”, som er den klart dominerende kilden til kunnskap om kulturminner. Hvordan den lokale diskursen er bygd opp og fungerer i praksis vil jeg komme nærmere inn på i avslutningsdiskusjonen.

5.3 Den lokale diskursens uttrykk

Den lokale diskursens uttrykk dreier seg om hvorvidt kjennskap til kulturminnene blir eksplisitt formulert i form av fortellinger, både av muntlig og skriftlig art. Den lokale diskursens uttrykksformer kommer i liten grad frem gjennom spørreundersøkelsen, og analysen blir derfor i stor grad basert på opplysninger som ble gitt i forbindelse med samtaler med mennesker med tilknytning til de ulike områdene.

Innledningsvis kommer jeg til å ta for meg sagn og historier om kulturminner i områdene som er publiserte i årbøker og bygdebøker. Disse baserer seg på lokal innsamling av tradisjonsstoff og er forfattet av lokalbefolkningen. Det er dermed ikke faglige publikasjoner jeg kommer til å ta for meg her.

5.3.1 Publiserte fortellinger

Det er jevnt over få publikasjoner som tar for seg stedenes forhistorie, men bygdebøker og årbøker har lenge vært en arena for muntlig formidlet stoff som har blitt sendt inn til, eller innsamlet av, redaksjonen. Årbøkene kan dermed ha bevart tradisjonsstoff som man ikke lenger er oppmerksomme på i dag, og det kan gjennom disse publikasjonene også være mulig å finne andre versjoner av de samme historiene man treffer ute blant folk. Jeg vil for ordens skyld påpeke at jeg her fokuserer på sagn som er tilknyttet landjorda, siden det i første rekke er kulturminner på land jeg befatter meg med her. Det finnes flere sagn tilknyttet havet, blant annet om drauger, som derfor ikke er gjengitt i denne sammenhengen.

Fleinværs tradisjonsmateriale har, i den grad det har blitt nedtegnet, blitt publisert i ”Gildeskålboka”. Gildeskålboka kom for første gang ut i 1980, og inneholder diverse artikler om fortid og nåtid, hovedsaklig skrevet av lokalbefolkningen i kommunen. En gjennomgang av årbøkene som har kommet ut, viser at man i hovedsak har skrevet om Fleinværs historie på 1800-tallet. Et sagn om hvordan Fleinvær ble til finnes imidlertid. Sagnet går ut på at Fleinkjerringa i sinne kastet 365 steiner utover, og at disse ble til Fleinvær. Det var også Fleinkjerringas sinne som dannet de andre øyene i Gildeskål. (Næsвик 1994: 96).

Bliksvær omtales i all hovedsak i Bodin Bygdeboks gjennomgang av Væran, og her nevnes blant annet gravene, uten at disse plasseres spesifikt i terrenget;

Det er påvist store gravfelter på Heimøya, og har det i det hele tatt vært steinalderbosetting i de egentlige fiskeværa utafor Bodø-kysten, er Briksvær⁵ det sannsynligste stedet.” (Gudbrandson 1978: 42).

---

⁵ Gudbrandson omtaler Bliksvær som Briksvær, basert på Ryghs definisjon av navnet i Norske Gaardnavne (1893-1896).

Bygdeboka nevner også Galamyra, hvor det en gang skal ha ligget et rettersted. Denne plassen er også stedet hvor man traff på en grav i forbindelse med dyrking tidlig på 1900-tallet.

Videre er det et sagn som finnes både i bygdeboka og i Ole Tobias Olsens ”Norske Folkeeventyr og Sagn. Samlet i Nordland”;

Da St. Olav laa i Blixvær for de trollkyndige finners skyld og ventet paa bør indover Saltenfjorden, stod han fadder til et pikebarn. Som faddergave forærte han hende et skap, som gikk i arv fra slegt til slegt, og eides endnu i 1830-aarene av en pike i Blixvær. (...). (Olsen 1987: 47-49).

Det lokale publiseringsnettverket på Hamarøy består av Hamarøy Historielags utgivelse ”Årbok for Hamarøy” som erstattet serien ”Jul i Hamarøy” i 1988 (Halmøy 1981-1988). I tillegg kom det ut en tobinds bygdebok i 1981 (Hamarøy Bygdeboknemnd 1981). Sagnet om Nesskongen Egil har vært trykket både i årboka og bygdeboka, og er stedfestet til en gravrøys om lag 4 kilometer nord for Ness;

Nesskongen Egil hadde vært på røvertokt i Skrova mens skrovkongen var borte. Han kom uventet heim og satte etter ransmennene over Vestfjorden. Da skrovkongen stadig halte innpå, måtte Egil i land i Lendinga, som ligger mellom Dalshammeren og Utåker. Skatten satte han ned i ei ur. Ryktene sa at det var ved Skarbergtinden, og at denne skatten var så stor at hele Norges land kunne leve av den i 7 år. Nesskongen og hans menn rømte opp gjennom Kvanndalen. I stigningene var det vanskelig å holde forspranget, og det fortelles at de så seg nødt til å kaste våpnene. Det samme gjorde forfølgerne, som nådde dem igjen ved Stenslandsfjell. Det kom til et basketak, og Egil måtte late livet. Det fortelles at da alle var våpenløse, ble Egil drept ved at en av fiendene beit over strupen på han. Egil ble lagt i en haug på Digerneset, et nes som stikker ut i Fjellvatnet mellom Stenslandsfjell og Sørvåg. Professor Rygh skriver i 1901 at Egilshaugen er utgravd for lenge siden. Funn: kammer med utbrent lik. Det heter på folkemunne at skjelettet i Egilshaugen var av en meget storvokst kar, og at Egil var småkonge på Ness. (Skavikeng 1981: 75)

Både Rygh (1901:89) og Nicolaissen (1883) nevner at Egilshaugen har blitt utgravd ”for lenge siden”, og at det da skal ha blitt funnet et ubrent skjelett og et kammer. Det er imidlertid ikke en arkeologisk utgraving som har funnet sted, men en utgraving foretatt av lokalbefolkningen. Det ble i den forbindelse funnet menneskebein og et ”uhyre stort kjæveben” i et gravkammer. Lokalbefolkningen ville imidlertid ikke at benene skulle ligge så nært veien, så de ble gravd ned lenger ute på Digerneset (Nicolaissen 1883:13).

5.3.2 Sagn i spørreundersøkelse og intervjuer.

Respondentene ble forespurt om de kjente til sagn som var tilknyttet noen av kulturminnene. Sett i ettertid kan denne spørsmålsformuleringen ha vært noe innsnevrende, da stedfestede sagn i seg selv er kulturminner; ”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.” (Kulturminneloven §2).

Tabell 7: Spørsmål 13d. Kjenner du noen sagn som er tilknyttet noen av disse kulturminnene?

	Hvilket av stedene har du tilknytning til?					
	Fleinvær		Bliksvær		Ness	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Ja	10	20,4	6	22,2	16	53,3
Nei	26	53,1	11	40,7	14	46,7
Ikke svart	13	26,5	10	37,0		
Totalt	49	100,0	27	100,0	30	100

Forholdsvis mange har unnlatt å svare på spørsmålet om hvorvidt de kjenner til sagn. Årsaken til dette er først og fremst at de som ikke kjente til kulturminner, også har unnlatt å svare på dette spørsmålet. En annen årsak kan være plasseringen av spørsmålet rett etter et spørsmål med mange variabler (se Appendiks 4). Dette kan ha medført at spørsmålet var lett å overse.

Igjen peker Ness seg ut med en større andel som har kjennskap til sagn i tilknytning til kulturminnene (tabell 7). Forskjellen mellom Ness og de andre to områdene er imidlertid ikke så markant som i spørsmålet om hvorvidt man kjente til kulturminner eller ikke. Det ble ikke spurt om noen utdypende informasjon om sagnene, siden det kunne oppfattes som skremmende å måtte uttale seg i skriftlig lengde i undersøkelsen. I intervjusammenheng kom det imidlertid frem sagn, hvor noen også gikk igjen blant flere informanter.

På Fleinvær var det ingen konkrete sagn som var tilknyttet de synlige kulturminnene. En nevnte imidlertid at eldre sa til ungene at de ikke skulle gå i land i Mangvarran, hvor det ligger flere graver. (Informantnummer 6). Noen forklaring på dette ble ikke gitt, men informanten mente det kunne ha noe med gravene å gjøre.

Russergraven ved Hesthammeren var kjent blant tre av informantene. Her ble det som sagt funnet en trekiste under dyrkingsarbeid, og en av informantene minnes å ha blitt skremt med at ”pass deg så ikke russeren kommer og tar deg” når hun oppholdt seg i nærheten av stedet. (Informantnummer 7). Noen som tittet ned i grava skal også ha sett en hest, og at stedet derfor het Hesthammeren. (Informantnummer 6). At graver står sentralt også med tanke på produksjonen av sagn, underbygges av at mange kjenner til at det finnes graver på Sandholmen. Der sies det å ligge en kirkegård, og flere kjente til at det under graving av potetåker hadde blitt påtruffet hellere (Informantnummer 6,7 og 8). Dette skal ha skjedd ved flere anledninger. Årsaken til at det lå en kirkegård her, var at jekteleia gikk rett forbi, og at man da begravde sine døde på en høvelig plass (Informantnummer 6).

På Bliksvær kjente flere til sagn som står i Bodin Bygdebok. Særlig gjaldt dette sagnet om St. Olavs dåp, men det eksisterer en viktig forskjell mellom informantenes oppfatning av sagnet og versjonen som står i Bodin bygdebok; på folkemunne var det Olav Trygvason, og ikke Olav den Hellige, som stod for dåpen. Hvorvidt folk kjenner til Snorre, hvor det står nevnt at Trygvason

Figur 12: *Alterringen på Stonga, Bliksvær.*
(Foto: L. Brekmoe)

oppholdt seg på noen øyer en tid i påvente av godt vær (Snorre 1981: 79), eller hvorvidt sagnet som står i bygdeboka stammer fra en kilde som har tatt feil, er vanskelig å si. Stedet der dåpen fant sted er imidlertid lagt til en gravrøys på Stonga. Røysa blir på folkemunne i dag kalt alterringen. Trygvasons besøk er også opphavet til et annet sagn, som forteller at Trygvason skal ha kastet ringen sin opp på berget Hatten i sinne, og der ringen landet ble det et lite tjern. Tjernet finnes ennå, og på bunnen av dette skal ringen ligge den dag i dag.

Historier som ikke tar en konkret sagnform fortelles også om Galamyra, hvor det som nevnt skal ha ligget et rettersted. Det fortelles at man fant en grav i det som siden ble hetende Kaillåkeren, men av frykt for represalier fra Tromsø Museum, ble skjelettet ført opp i ura i Enkliberget, og lagt inn i et hulrom der. (Informantnummer 9 og 10). En brosjé som ble funnet sammen med skjelettet, ble imidlertid sendt inn til museet⁶. Det fortelles også at da han som bodde på Heimgården skulle hente sand til dyra i fjøsen, hentet han det i enden av Kaillåkeren. Etter det ble det ikke fred å få for dyrene, og det endte med at han kjørte sanden tilbake til stedet han hentet det på. (Informantnummer 9). En annen historie som stammer fra møter med graver, er fra da man bygde veien fra Havna og opp til bebyggelsen. Ved skolen lå det da tre røyser, og i disse fant man tre individer liggende på rekke og rad. Dette kom av at det hadde stått et slag på stedet, og de falne ble gravlagt der de falt. (Informantnummer 10).

På Ness er sagnet om Nesskongen Egil allment kjent, hovedsaklig forløper historien på samme måte som det står skrevet i bygdeboka. En av informantene kunne imidlertid fortelle at faren kjente til en annen versjon av sagnet, der Nesskongen ble drept ved at en gjeter bet over strupen på ham mens han sov. (Informantnummer 1). En annen informant hadde også en noe annerledes versjon av sagnet. Hun kunne fortelle at skatten som ble gravd ned i Lendingan, ble nedsatt med ord om at den som fant skatten, skulle det gå dårlig med. I versjonen som står i bygdeboka, fortelles det at Egil ble drept i slaget, mens denne informantens versjon går ut på at bare én person av Nesskongens menn overlevde slaget, og det var Nesskongen Egil selv. Han la på svøm over Fjellvatnet for å slippe unna, men en av Skrovkongens menn så dette, og la på svøm etter han. Midtveis på vannet nådde han Egil igjen, og drepte ham ved å bite over strupen på han. Samme informant fortalte også at noen fant et lårbein ved Digerneset, og at personen det stammet fra, måtte ha vært over to meter lang. Folk har i senere tid forsøkt å finne skatten. Blant annet var det et gjeng som fikk se et forferdelig steinras, mens en annen fikk for seg at gården hans hjemme brant. Hennes barnebarn hadde for en del år tilbake vært på leting etter skatten med metalldetektor i Lendingan, men hadde fått for mye utslag på metaller i jorda til at de kunne finne noe. (Informantnummer 5).

---

⁶ Funnnummer

En informant minnes å ha blitt fortalt et dikt som dreide seg om Nesskongen Egil, men kunne bare huske den første strofen som gikk omtrent som følger: ”Nedenfor Salen og nordenfor Fjell, der ligger han Egil begravet.”. (Informantnummer 1).

Et annet skattesagn dreier seg om en røys som ligger i Nessmarka, like ved Maristattjønna. En fisker som holdt til på gården Finset skal ofte ha observert et blålys i nærheten av Maristattjønna, og en kveld stilte han kompasspilen sin inn på lyset. Neste dag fulgte han bare kompasset, og fant en skatt i en røys. Faren skal ha vist frem røysa hvor fiskeren fant skatten til en av informantene. (Informantnummer 1). En av innbyggerne spurte meg hvorvidt det var vanlig at det kom gass opp av graver, da han mente å ha sett blålys over en grav i utmarka. (Informantnummer 11).

”Nesskongen” er et levende begrep blant alle aldersgrupper på Ness, og en respondent svarte ”stedet der Nesskongen bodde” som eksempel på kulturminner.

(Respondentnummer 100). Den største av gravhaugene har også fått tilnavnet Kongshågen (se figur 10). Folk skal ha blitt begravd på Straumneset slik at de kunne lytte til Nesstraumen, mens de som døde ute, ble gravlagt på Hundsholmen. (Informantnummer 1). Det er også velkjent at det ble funnet mannebein i jordlaget ved gårdshaugen, et område som tidligere også ble benyttet til potetåker. På grunn av mengden bein som ble påtruffet, ble det sagt at det lå en kirke på stedet. Det ble ved en anledning også funnet tømmerstokker, og man hørte at det klang hult som av en heller når man gikk med spettet. (Informantnummer 1 og 2).

5.3.3 Narrativenes funksjon

Sagnene som stammer fra Fleinvær, Bliksvær og Ness er sentrert omkring gravområder, og har som oftest sitt opphav i at befolkningen har gjort funn på stedet. At graver gjerne blir gjenstand for narrativer, er ikke overraskende, siden døden i seg selv er et tema som trolig alltid har opptatt menneskene. I tillegg representerer gravene en direkte forbindelse til fortiden. I motsetning til kulturminner som hustuffer og kullgroper, representerer gravene menneskene selv, og i møtet med en grav kan man danne seg et bilde av individet i fortiden.

Et annet trekk som går igjen, er at man ikke opererer med en bestemt tid når man forteller historiene. Alle har funnet sted ”en gang for lenge siden”, og ofte pekes det tilbake til stedets storhetstid; da man hadde småkonger og var et knutepunkt for ferdsel.

Kulturminnenes funksjon innenfor tradisjonene er å gi historiene en forankring i sted, som der igjen gir historien troverdighet (Greve 1998: 119). I de fleste tilfellene synes kulturminnene å ha blitt tatt til inntekt for historienes gehalt på et senere tidspunkt. Begrepet *alterring* om gravrøysa som knyttes opp mot Olav Trygvason tyder på at gravrøysa allerede var plyndret etter at den ble trukket inn som åsted for Olavs dåp. Ved plyndringa har stein fra røysa blitt kastet ut, noe som gjør at den fremstår som en oval steinring i dag. Sagnene om Egilshaugen er også interessante fordi det eksisterer i flere versjoner blant befolkningen. I tillegg har skjelettfunnet i senere tid blitt tatt til inntekt for at Nesskongen Egil har eksistert. Det er imidlertid usikkert hvorvidt sagnet oppstod etter at lokalbefolkningen fant skjelettet, eller hvorvidt gravingen har blitt inspirert av et allerede eksisterende sagn. Når utgravningen nevnes, blir det imidlertid ikke trukket inn at det var lokalbefolkningen selv som gravde opp skjelettet. Både Skavikengs fremstilling, og informanter som kjente til sagnet, antyder at det var arkeologer som stod bak utgravningen. Muligens er noe av årsaken til dette at en arkeologisk utgravning i større grad befester sannhetsverdien til sagnet.

Mange av informantene var raske med å erklære at de ikke hadde tiltro til innholdet i sagnene, selv om de like etter antok at det fantes en viss kjerne av sannhet i sagnet. Hvorvidt fortellingene bunner i fiktive eller faktiske historiske hendelser, er imidlertid underordnet. For lokalbefolkningen i dag er det ikke den historiske sannhetsverdien ved sagnene som er viktig (Stugu 1997: 130). Det de søker i disse historiene er fortellinger om en tid da stedet var viktig. For Bliksvær innebærer dette besøket av Olav Trygvason, for Ness historien om Nesskongen Egil og for Fleinvær tiden da Fleinvær var et sentralt knutepunkt.

5.4 Arkeologiske bidrag til den lokale diskursen

Til tross for at den arkeologiske aktiviteten på Fleinvær, Bliksvær og Ness har vært lav, kan det tenkes at den faglige tilstedeværelsen har gjort inntrykk på lokalbefolkningen og den lokale diskursen omkring kulturminner.

Arkeologene kan bidra til den lokale diskursen enten ved hjelp av publikasjoner eller gjennom direkte formidling, som oftest i feltsituasjoner. Jeg kommer først til å ta for meg ulike arkeologiske publikasjoner som kan ha bidratt til den lokale diskursen omkring kulturminner, for deretter å ta for meg betydningen av en muntlig arkeologisk formidling.

5.4.1 Skriftlig arkeologisk formidling

På grunn av den lave arkeologiske aktiviteten, finnes det få faglige publikasjoner som omhandler kulturminnene og stedenes forhistorie. Det som finnes er, med få unntak, også vanskelig tilgjengelig for folk flest. På Fleinvær er den eneste publikasjonen som inngående tar for seg kulturminner i området, rapporten etter registreringene i 2002. Denne har heller ikke blitt utgitt i den forstand at den er tilgjengelig for folk flest. Per i dag eksisterer det 5 utgaver av rapporten, og av disse finnes kun et eksemplar hos en av innbyggerne på Fleinvær (Bertelsen 2002). I tillegg finnes det som nevnt en henvisning til Fleinvær i Povl Simonsens ”Fortidsminner i Gildeskål og Beiarn” fra 1962.

For Bliksværs del er det mulig å finne informasjon om kulturminner i fornminneregisteret, men dette forutsetter at man kjenner til Arkeoland⁷, den åpne fornminnedatabasen, eller anskaffer seg passord til Askeladden, Riksantikvarens kulturminnedatabase⁸. I tillegg ligger det et annet hinder i veien for lett tilgjengelig informasjon. Havnø opererer med navnet Briksvær, noe som grunner i en mulig tolkning av stedsnavnet basert på Ryghs Norske Stedsnavne (Rygh 1893-1896: 200). Dette er også navn som brukes i databasene, noe som vanskeliggjør søkeprosessen dersom man ikke kjenner til gårds- og bruksnummer på stedet. Havnøs egne skrifter har aldri blitt publisert, og finnes i dag i Topografisk Arkiv ved Tromsø Museum. Notatene er ikke sortert eller merket annet enn ved ”Havnøs registreringer fra 1933 –1939”, og er i tillegg håndskrevne på små, løse ark. Det å finne frem til opplysninger om kulturminnene på Bliksvær er med andre ord en forholdsvis tidkrevende prosess.

---

⁷ <http://www.arkeoloand.uib.no>

⁸ <http://askeladden.ra.no>

I forbindelse med Ness er utgravningene nevnt i Tromsø Museums Årshefter (Nicolaisens 1901: 216). Det refereres også til Nicolaisens utgravninger i Th. Sjøvolds verk "The Iron Age settlement of Arctic Norway" (1962-1974). Videre ble det i 2003 utarbeidet en rapport om noen av kulturminnene i området i forbindelse med prosjektet "Utmarksturisme i levende natur- og kulturlandskap". Denne er planlagt publisert på nettet, og finnes for øvrig trykt hos Nordland Fylkeskommune, Sametingets miljø- og kulturvern avdeling på Drag og Universitetet i Tromsø (Brekmo og Christensen 2003). Høsten 2003 ble det utgitt en turistbrosjyre som henviser til gravfeltet på Straumneset, og i forbindelse med kulturstien ble det utviklet et informasjonshefte for Ness spesielt. Kulturminnene på Ness finnes både i Arkeoland og Askeladden, men igjen dukker problematikken omkring kjennskap til basen og internettilgang opp.

Med unntak av informasjonsheftet på Ness, er ingen av de arkeologiske publikasjonene myntet på lokalbefolkningen, noe som også gjenspeiles i tilgjengeligheten og kjennskapen til publikasjonene blant folk flest. Ingen av informantene jeg snakket med kjente til spesifikke faglitterære kilder som kunne gi dem informasjon om den lokale forhistorien eller kulturminnebestanden. Dette skyldes trolig en rekke problemer, hvor utilgjengelighet og manglende formidling av forskningsresultatet til bygdene i hovedsak har skylden. De fleste informantene uttrykte interesse for å lese mer om lokalhistorie, og mange etterlyste også kart som viste kulturminners beliggenhet. Behovet for mer informasjon kommer klart frem i spørreundersøkelsen. Kun 2,8% var uinteressert i få tilgang på mer informasjon om stedets historie, mens 77,4% oppga at de savnet litteratur eller annen informasjon som dekker stedets historie.

5.4.2 Muntlig arkeologisk formidling

Det var med andre ord få tegn til at skriftlig arkeologisk formidling spilte en betydelig rolle i den lokale diskursen omkring kulturminner. Arkeologen har imidlertid også en formidlerrolle i felt. Grovt sett kan man skille mellom to typer arkeologisk aktivitet. Den ene er undersøkelser uten inngrep, hvor kulturminner som er synlige på overflaten registreres og oppmåles. Disse undersøkelsene er gjerne ikke så tid- eller innsatskrevende som utgravninger. I forbindelse med Fleinvær, Bliksvær og Ness har man, til tross for at omfanget av tilstedeværelsen er liten, hatt alt fra kortvarige registreringer til utgravninger.

Det vil derfor være interessant å se hvorvidt befolkningen kjenner til de ulike formene for arkeologisk tilstedeværelse, eller hvorvidt enkelte besøk har blitt lagt merke til i større grad enn andre (Bradley 2003: 152-153). For å kartlegge hvilket inntrykk tidligere arkeologisk tilstedeværelse hadde gjort, ble respondentene spurt om de kjente til arkeologisk aktivitet i området, og de ble samtidig spurt om de husket omtrent når dette fant sted.

På Fleinvær kjente 22,4% til de arkeologiske undersøkelsene i 2002, og en av dem nevnte i tillegg Simonsens besøk på 60-tallet og SEFRAK-registreringene på 80-tallet. På Bliksvær kjente 11% respondenter til Havnøs besøk, mens på Ness kjente 50% til arkeologisk aktivitet, de fleste av dem henviste til Nicolaissens undersøkelser, mens noen viste til områdetiltaket i 2002-2003.

Resultatet av spørreundersøkelsen og uttalelser omkring den arkeologiske tilstedeværelsen vekker en rekke interessante problemstillinger. Først og fremst var det overraskende at så få kjente til arkeologisk tilstedeværelse av nyere dato på Ness. Kun to informanter nevnte utgravningen i 1987, mens ingen nevnte ØK-registreringene på 70-tallet. Respondentene og informantene trakk heller frem utgravningene på slutten av 1800-tallet. Dette tilsier at den arkeologiske tilstedeværelsen har blitt viet så mye oppmerksomhet at de fremdeles inngår i den lokale bevisstheten omkring arkeologisk virksomhet, nesten 100 år senere. Nærhet i tid synes dermed ikke å spille noen rolle med tanke på hvorvidt den arkeologiske tilstedeværelsen nedfelles i den lokale diskursen eller ikke. Videre synes heller ikke den arkeologiske tilstedeværelsens varighet å ha noen betydning. På Fleinvær ble Simonsens besøk i 1963 husket av informanter, selv om han kun stoppet for å plukke opp en sjakkbrikke. Det samme gjelder Havnøs besøk på Bliksvær, som kun strakk seg over en dag.

Til dels skyldes nok oppmerksomheten omkring arkeologenes tilstedeværelse at det sjelden kom besøk fra offentlige institusjoner, som museer, til disse områdene før offentlig kommunikasjon gjorde det mulig å foreta relativt lange reiser på kort tid. Men hovedårsaken til at tidligere arkeologers virksomhet har hatt en innvirkning på den lokale diskursen mener jeg kommer av hvordan arkeologene har opptrådt overfor lokalbefolkningen.

Arkeologens rolle overfor befolkningen henger nært sammen med utviklingen innenfor arkeologien, både med tanke på økt profesjonalisering, delegering av arkeologiske ansvarsområder og skillet mellom forskning og forvaltning (Dahl 2002: 45-49).

Arkeologene som huskes på Fleinvær, Bliksvær og Ness, var personligheter som også skulle få stor betydning for nordnorsk arkeologi gjennom sitt virke. O.M. Nicolaissen var tilknyttet Tromsø Museum fra 1882 til han døde i 1924, og i løpet av sitt virke gravde han ut over 800 graver i Nord Norge. I sin virksomhet fokuserte han på registreringer av kulturminner i områder som fremdeles var uregistrert, og bidro til at kjennskapet til nordnorske kulturminner økte betraktelig. Edvard J. Havnø var bosatt på Rødøy på Helgelandskysten hele sitt liv, og var en ivrig amatørarkeolog frem til han døde i 1940. Hans hovedinteresse var steinalder, men han gjorde en tydelig innsats for registreringer av kulturminner på Helgeland og i Salten (Simonsen 1988: 70-72).

Povl Simonsen ble ansatt som arkeolog ved Tromsø Museum i 1951, og regnes som den største bidragsyteren til nordnorsk arkeologi. Han ble også betraktet som en formidabel pedagog, både innenfor og utenfor den arkeologiske kretsen. (Storm Munch 1989: 5-16). Simonsen publiserte blant annet en samling nordnorske fortellinger som han hadde blitt fortalt gjennom sin virksomhet som arkeolog, og anerkjente viktigheten av andre synspunkter på kulturminner. (Simonsen 1981). Nicolaissen, Havnø og Simonsen var pionerer innenfor den tidlige nordnorske arkeologien. Gjennom sin virksomhet ble de på mange måter personifiseringer på arkeologien, og fremstod også som eksperter på alle felt innenfor fortiden.

I dag lider imidlertid arkeologien av et anonymitetsproblem. Delegering av oppgaver som splitter forskning og forvaltning har gjort at arkeologen ikke lenger har *ett* ansikt, men representeres av en rekke institusjoner og arkeologer. Paradoksalt nok har dette medført større distanse mellom arkeologene og lokalbefolkningen, og færre arkeologer med større innsikt i de ulike områdenes historie. Forvaltningen slik den er organisert i dag går ofte på bekostning av formidling, og arkeologisk virksomhet har i liten grad benyttet seg av lokale bidrag. Det er tankevekkende at ingen av respondentene på Ness kjente til ØK-registreringene i 1978, mens 15 respondenter kjente til utgravningene på 1800-tallet. Riktignok har utgravninger en større formidlingsverdi, men det tyder også på at ØK-registreringen ikke foregikk med lokale bidrag.

Tidligere fant utgravninger sted ved hjelp av lokal arbeidskraft, mens det i den senere tid i hovedsak har blitt benyttet arkeologer eller studenter med bakgrunn fra universitetene. (Berggren og Hodder 2003: 422). Dette har redusert formidlingsverdien betraktelig, og har til tider hatt en ren negativ effekt på lokalbefolkningens oppfatning av arkeologi. Et eksempel på dette er Slettnesutgravningene hvor arkeologene i liten grad hadde kontakt med lokalsamfunnet: *”De bare tok seg til rette (...). Det ble uhyggelig, og plutselig kom de gale bildene. Bildene fra krigen.”* (Larsen et. al. 1993). Den samme følelsen av overtramp kan spores i lokalbefolkningen i caseområdene, der en informant blant annet uttrykte følgende; *”Ja, vi sendte da inn. Det vi fant her. Men aldri hørte vi noe fra museet igjen. Man får jo ikke lyst til å sende inn noe mer da.”* (Informantnummer 10).

Hvorvidt arkeologene har gitt noe tilbake til lokalsamfunnene har også spilt en stor rolle. Interesse fra arkeologisk hold har blitt ansett som en anerkjennelse av stedets betydning i forhistorien, og arkeologers utsagn om stedets viktighet ble derfor både ettersøkt i mitt eget feltarbeid og husket fra tidligere arkeologers uttalelser;

Faren min hadde et svært godt inntrykk av Nicolaissen etter at han besøkte Tromsø Museum på begynnelsen av 1900-tallet og fikk omvisning av Nicolaissen som da kunne fortelle at Ness og Brennvik var de eldste gårdene i Hamarøy. (Informantnummer 1).

Han arkeologen som hadde vært her ute hadde sagt at her lå det nok en gang mange graver. Ja, jeg vet ikke om det var snakk om hundrevis, kanskje flere. (Informantnummer 9).

Den motsatte effekten av arkeologers utsagn var tilstede på Fleinvær. Simonsens avskrivning av Fleinværs potensiale for forhistorisk bosetting ble trukket frem av tre informanter, hvor den ene av dem var finneren av sjakkbrikken. Flere informanter hadde en oppfatning av at bosetningen på Fleinvær oppstod på 1400-tallet eller senere, og at det *”ikke finnes noe gammelt på Fleinvær”*. (Informantnummer 12).

En konklusjon så langt er dermed at lokal deltakelse og gjensidig kommunikasjon med lokalsamfunnene er en nødvendighet for at den arkeologiske tilstedeværelsen skal nedfelles i den lokale diskursen. Nicolaissen, Havnø og Simonsen henvendte seg til folk og fungerte både som forvaltere og formidlere på samme tid. Arkeologisk tilstedeværelse i en slik forstand inngår i et tosidig forhold, der lokalbefolkningen ikke bare føler at noen kommer inn og tar seg til rette, men at de også får noe tilbake fra arkeologene.

5.5 En mangfoldig eller ensidig lokal diskurs?

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om hvorvidt den lokale diskursen var åpen for alle som hadde tilknytning til de ulike områdene. Et første steg for å nærme seg dette vil være gjennom en undersøkelse av hvorvidt den lokale diskursen er ensidig, eller fremviser en mangfoldig oppfatning av kulturminner. Kulturminner kan være gjenstand for en rekke meningstilskrivninger. Dette gjelder ikke bare mellom faglige og ikke-faglige kretser, men kan også eksistere innad i de ulike grupperingene. Fortellingene om fortiden er tids- og stedsavhengige, og stedets historie vil være fordelt på innbyggerne i ulike versjoner, avhengig av stedets sosiale struktur (Thuen 2001a: 8-9).

I denne sammenhengen kan det for eksempel tenkes at det både eksisterer forskjeller mellom områdene, og innad i de ulike bygdesamfunnene. Multivokalitet i forhold til kulturminner har blitt fastslått i andre undersøkelser, som for eksempel i Riksantikvarens undersøkelse fra 2003. Resultatet her viste at holdninger til kulturminner og vern var avhengig av faktorer som alder, kjønn, sosial klasse og utdanning. (Kavli 2003). I det følgende kommer jeg derfor til å ta utgangspunkt i ulike variabler for å vurdere hvorvidt oppfatninger av kulturminner er gjenstand for forskjellige oppfatninger både innenfor, og mellom, de ulike områdene.

5.5.1 Grunnlaget for multivokalitet; kjennskap til kulturminner

For at flere stemmer skal komme frem omkring kulturminner, er man også avhengig av at de ulike grupperingene analysen tar utgangspunkt i, har kjennskap til kulturminnene. Dersom en gruppe ikke vet om kulturminner, vil de heller ikke være i stand til å delta i den lokale diskursen omkring kulturminner. Dette kan videre gi indikasjoner på om manglende kunnskap om kulturminner er et resultat av en lukket diskurs. Kjennskap til kulturminner blir dermed et viktig grunnlag for den videre analysen.

I forbindelse med tilreisende og fastboende synes det ikke å fremtre noe bestemt mønster (tabell 8). Statistisk er imidlertid disse tallene problematiske, siden denne inndelingen resulterer i at størrelsen på gruppene, særlig på Fleinvær og Bliksvær, blir små. Igjen skiller Ness seg ut med en høy andel med kjennskap til kulturminner, både av tilreisende og fastboende.

At alle de tilreisende som har svart på spørreundersøkelsen i tilknytning til Ness kjenner til kulturminner skyldes muligens at flere kulturminner ligger langs en sti som svært mange benytter i forbindelse med typiske ferieaktiviteter som fiske og turgåing.

Tabell 8: Respondenter med kjennskap til kulturminner basert på hvorvidt man er fastboende eller ikke.

	Fleinvær		Bliksvær		Ness	
Fastboendes kjennskap til kulturminner	6	83,3%	1	50%	13	92,9%
Tilreisendes kjennskap til kulturminner	18	41,9%	14	56%	15	100%

Områdene sett under ett viser imidlertid at av de fastboende har en overveiende del kjennskap til kulturminner, mens omkring halvparten av de tilreisende har det. Dette tyder på at fastboende i større grad kjenner til kulturminner enn de som har en mer sporadisk tilknytning til området.

Kjennskap til kulturminner synes til en viss grad å være avhengig av hvorvidt man er oppvokst på stedet eller ikke (tabell 9). Av de som er oppvokst på stedet,

Tabell 9: Oppvekst og kjennskap til kulturminner

	Kjenner til Kulturminner	Kjenner ikke til kulturminner	Totalt
Oppvokst på stedet	48	23	71
Prosentvis andel	67,6%	32,4%	100
Ikke oppvokst på stedet	18	16	34
Prosentvis andel	52,9%%	47.1%	100

er det flere som kjenner til kulturminner enn de som *ikke* gjør det. Dersom man ikke er oppvokst på stedet, er det mer jevnt mellom hvorvidt man kjenner til kulturminner eller ikke. Dette tyder på at graden av tilknytning til stedet spiller inn på hvorvidt man har god kjennskap til kulturminner eller ikke. Oppvekst på stedet eller bofasthet er imidlertid ikke en avgjørende faktor for kjennskap til kulturminner.

Bruken av utmarka var i NFR-undersøkelsen en viktig faktor i forbindelse med hvorvidt man har kunnskap om kulturminner eller ikke. (Bertelsen et. al. 1999). I forbindelse med Fleinvær, Bliksvær og Ness er det også en klar tendens mot at langt flere av de som bruker utmarka aktivt, vet hvor kulturminnene ligger, samtidig som omkring halvparten av de som ikke bruker utmarka aktivt, oppgir at de kjenner til kulturminner (tabell 10).

Tabell 10: Bruken av utmarka og kjennskap til kulturminner

	Kjenner til kulturminner	Kjenner ikke til kulturminner	Totalt
Bruker utmarka	56	26	82
Prosentvis andel	68,3%	31,7%	100%
Bruker ikke utmarka	10	13	23
Prosentvis andel	43,5%	56,5%	100%

Kjønn og alder er andre interessante faktorer i forbindelse med en entydig eller mangfoldig fortelling om fortiden. I forhold til kjønn, ser det imidlertid ikke ut til å eksistere særlige forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder kjennskap til kulturminner. 61.9 % av kvinnene som svarte på spørreundersøkelsen, kjente til kulturminner, mens 64.9 % av mennene kjente til kulturminner. Aldersfaktoren ble ansett som viktig for å se hvorvidt de mange endringene samfunnene gjennomgår har medført en endret holdning til kulturminne.

I disse områdene har næringsvirksomheten endret seg mye de siste årene, og bruken av produksjonslandskapet har gått kraftig ned. De eldste generasjonene vil ha god kjennskap til tiden da utmarka ble brukt til slått og beite, samtidig som de i større grad vil være vant til å ferdes til fots i utmarka utenfor de sedvanlige ferdselsrutene. Respondentene ble fordelt på to grupper; fra 51 år og oppover samt respondenter mellom 0-50 år. Årsaken til dette er at en da fikk et bedre grunnlag for å uttale seg statistisk siden respondentene i hovedsak var fra 40 år og oppover. To respondenter som ikke oppga alder faller utenfor analysen som benytter alder som variabler. Alder synes ikke å spille noen merkbar rolle med tanke på hvorvidt man kjenner til kulturminner eller ikke. I aldersgruppen 51 år og oppover kjenner 59,1 % til kulturminner, mens i aldersgruppen 0 – 50 år har 68.42 % kjennskap til kulturminner. Dette indikerer en noe større kjennskap til kulturminner for den yngre andelen av befolkningen, men jevnt over har begge grupper god kjennskap til kulturminner i de ulike områdene.

5.5.2 Multivokalitet og kulturminners verdi

De foregående analysene i dette kapitlet har først og fremst etablert et grunnlag for å si at multivokalitet er en mulighet i disse områdene – mange kjenner til kulturminner, både med tanke på tilknytning til stedet, alder og kjønn. Dette betyr at alle de som kjenner til kulturminner, i utgangspunktet har en mulighet til å bidra til den lokale diskursen om fortiden, og det eksisterer ingen umiddelbart identifiserbare utestengelsesmekanismer. Spørsmålet som da gjenstår, er hvorvidt den brede kjennskapen til kulturminner resulterer i en mer mangfoldig eller ensidig fortelling om fortiden, noe som i spørreundersøkelsen først og fremst vil komme til syne i hvilke verdier man tilskriver kulturminnene.

Det er få forskjeller mellom hva som vektlegges blant tilreisende i forhold til fastboende, men oppfatninga av kulturminner som ressurs for lokalmiljøet er sterkere blant de fastboende enn hos de tilreisende (tabell 11).

Tabell 11: Kulturminners verdi og forholdet mellom fastboende og tilreisende

Verdi	Fastboende	Tilreisende
Historisk hendelse	71,4 %	68,2 %
At det er pent	23,8 %	18,2 %
Spor etter forfedre	95,2 %	90,9 %
Nasjonal sammenheng	47,6 %	28,8 %
Ressurs for lokalmiljøet	66,7 %	47 %
Gåtefullt	38,1 %	13,6 %

Samtidig er det en klar tendens mot at de fastboende har krysset av flere alternativer, noe som resulterer at hver verdi får en større oppslutning blant de fastboende.

Verdivurderingen sett opp mot kjønn viser at det er et overraskende stort samsvar mellom kjønnene både i forhold til rangering internt, og i hvor stor grad man vektlegger de ulike verdiene (tabell 12). De eneste faktorene som skiller seg ut, er at menn i større grad finner kulturminner ”gåtefulle”, mens blant kvinnene er det en større andel som vektlegger kulturminnene som ”spor etter våre forfedre”.

Tabell 12: Verdivurdering og kjønn

Verdier	Kvinner	Menn
At det kan knyttes til en historisk hendelse	57,1%	57,1%
At det er spor etter våre forfedre	81%	73%
At det er viktig i en nasjonal sammenheng	28,6%	27%
At det er en viktig ressurs for lokalmiljøet	42,9%	42,9%
At det er pent	16,7%	15,9%
At det er gåtefullt	9,5%	20,6%

Årsaken til forskjellen mellom menn og kvinner er vanskelig å identifisere, men det er mulig at henger sammen med at kvinner har vært mer stedbundne i den tradisjonelle fiskebondenæringen, og derfor føler større tilknytning til forfedrene.

Verdivurderingen ble også sett i sammenheng med alder for å se hvorvidt verdien som tilskrives kulturminner er i endring. Det var imidlertid overensstemmelse mellom hvordan de under, og de over 50 år, rangerte verdiene i tilknytning til kulturminner (tabell 13).

Tabell 13: Kulturminners verdi i forhold til respondentenes alder

Verdi	Prosentvis oppslutning Gruppe 0-50 år	Prosentvis oppslutning Gruppe 51 år og over
At det er spor etter våre forfedre	28.3%	34,9%
Tilknyttet en historisk hendelse	22.2%	24,3%
Ressurs for lokalsamfunnet	22.2%	15.8%
Viktig i nasjonal sammenheng	11.1%	12,5%
At det er pent	8.1%	6,6%
At det er gåtefullt	8.1%	5,9%
Totalt	100%	100%

Det hersket imidlertid også her en liten variasjon med tanke på hvor stor oppslutning de ulike verdiene ble tillagt hos de ulike gruppene. Den yngre generasjonen vektlegger i langt større grad kulturminnene som en ressurs for lokalmiljøet, noe som kan komme av at det er denne generasjonen som har behov for nye inntekstkilder. Denne gruppen er også i større grad positiv til tilrettelegging av kulturminner, hvor tilrettelegging anses som positivt av nærmere 90 % av de under 50, mens av de over 50 er omkring 70 % positivt innstilt til en tilrettelegging.

5.5.3 Multivokalitet på Fleinvær, Bliksvær og Ness

Så langt har jeg i hovedsak fokusert på områdene sett under ett. Årsaken til dette er at tallene brutt ned til de ulike områdene, ofte resulterer i statistiske problemer. Det er imidlertid enkelte iøynefallende forskjeller mellom de ulike områdene.

Tabell 14: *Tilskrivning av verdier i de ulike områdene*

Verdi	Fleinvær	Bliksvær	Ness
At det er spor etter våre forfedre	57%	59,2%	56,6%
Tilknyttet en historisk hendelse	20,4%	11,1%	13,3%
Ressurs for lokalsamfunnet	73,5%	77,8%	80%
Viktig i nasjonal sammenheng	24,5%	18,5%	43,3%
At det er pent	37,6%	29,6%	66%
At det er gåtefullt	22,4%	7,4%	16,6%

Forskjellen kommer tydeligst frem i analysen av kjennskap til kulturminner og sagn, der Ness har hatt en klart større andel med kjennskap til kulturminner (se tabell 3). Men også med tanke på hvilke verdier man tilskriver kulturminnene eksisterer det enkelte viktige forskjeller (tabell 14). På Ness er man i større grad villig til å se på de lokale kulturminnene som viktig i en nasjonal sammenheng, og langt flere ser også den estetiske verdien ved kulturminnene. Foruten disse to klare forskjellene, er likhetene i tilskrivningen av verdi svært like, og ikke minst er likheten mellom besvarelsene fra Fleinvær og Bliksvær med få unntak preget av sammenfall.

Årsaken til forskjellen mellom Fleinvær og Bliksvær på den ene siden og Ness på den andre, mener jeg grunner i to faktorer. Den ene er utgravningene som fant sted på Ness på slutten av 1800-tallet. Disse har skjedd med lokal deltakelse, og er i tillegg nedfelt i den lokale diskursen omkring kulturminnene. Dette har resultert i at kulturminnene som har blitt utgravd, også har forblitt kjent blant lokalbefolkningen. Antakeligvis har den arkeologiske aktiviteten også bidratt til at lokalbefolkningen har sin historie som viktig i nasjonal sammenheng, fordi arkeologene har vist interesse for området. Den andre faktoren er områdetiltaket, og igjen en lokal befatning med kulturminnene. Først og fremst ser det ut til at den aktive deltakelsen på dugnad med å rydde krattskog fra gravhauger har gjort fortiden til et naturlig samtaleemne, og at dermed også flere har tatt del i fortellingen om fortiden.

Som nevnt befinner områdene seg på tre ulike utviklingsstadier i forbindelse med utnyttelsen av landskapet. Ness har et ferdigstilt områdetiltak, mens det på Fleinvær i skrivende stund er et områdetiltak under utvikling. Et interessant trekk ved disse områdetiltakene er at de baserer seg på nettopp kulturminner og fortellinger om fortiden. Dette indikerer at fortiden anses som en viktig ressurs på Fleinvær og Ness, og at man samtidig ønsker å ivareta sporene etter fortiden, og ønsker at flere skal kunne ta del i den. På Bliksvær er derimot store deler av øya underlagt naturvern. Det virket ikke som om dette spilte noen avgjørende rolle i forbindelse med hvorvidt man kjente til kulturminner eller ikke. Kulturminnene som man kjente til, lå både i nærheten av de angitte ferdselsårene, samtidig som flere kjente til kulturminner utenfor disse.

Det som imidlertid kommer frem av spørreundersøkelsen, er at langt færre fra Bliksvær er udeelt positive til tilrettelegging av kulturminner. På Bliksvær stiller 22% av respondentene seg negative til en eventuell tilrettelegging, og en respondent utdypet dette med at;

Da Bliksvær er ett naturreservat, mener jeg at for stor tilstrømming av besøkende kan føre til forringelse av både kulturminner og landskap.
(Respondentnummer 64).

På Ness er imidlertid langt flere positivt innstilt til tilrettelegging av kulturminner. På Fleinvær er man positive til en moderat tilrettelegging, mens færre er negative til tilrettelegging enn på Bliksvær (tabell 15).

Tabell 15: *Holdninger til tilrettelegging av kulturminner*

	Fleinvær	Bliksvær	Ness
Ja	22,4 %	25,9 %	40 %
Til en viss grad	53,1 %	44,4 %	46,7 %
Nei	10,2 %	22,2 %	13,3 %
Vet ikke	12,2 %	7,4 %	0 %

Et interessant aspekt ved den generelle holdningen til tilrettelegging, er at befolkningen på dette punktet synes å ha adoptert et syn angående hva som er viktigst i området. På Ness var størsteparten positivt innstilt til tilrettelegging av kulturminner, muligens fordi områdetiltaket har fremholdt disse som en mulig fremtidig ressurs. På Bliksvær har imidlertid naturvernet fremstått som det viktigste, noe som antakeligvis også har farget befolkningens syn på hva som betraktes som viktigst å verne om.

Analysen av hvordan ulike grupper verdivurderer kulturminner, har vist et større sammenfall i besvarelsene enn det som var forventet. Rangeringen innad ble ikke vesentlig endret ved at man endret variablene, og det eksisterer ikke store forskjeller i forbindelse med i hvor stor grad man vektlegger ulike verdier. Årsaken til dette sammenfallet kommer ikke til uttrykk gjennom spørreundersøkelsen. Intervjuene bidro heller ikke til å klargjøre sammenfallet, da informantene i liten grad var i stand til å sette ord på hvorfor de oppfattet at et kulturminne som kilde til kunnskap om forfedre som viktigere enn kulturminnets estetiske verdi. Det er mulig at et fellesskap i hvilke kulturminner og kulturminnetyper, man har hatt i tankene da man besvarte spørreundersøkelsen, reduserer mangfoldet, og at det derfor ikke kommer frem klare forskjeller mellom de ulike variablene.

5.6 Kulturminner i en lokal diskurs; en oppsummering.

Innledningsvis argumenterte jeg for at den lokale diskursen, på lik linje med en faglig diskurs, består av de utsagn som gjøres, samt formelle, materielle og institusjonelle vilkår (Foucault 1999: 9-14). Videre definerte jeg de materielle vilkårene i denne sammenhengen til å bestå av de kulturminnene som er tilgjengelige for lokalbefolkningen, mens de institusjonelle vilkårene er lokalsamfunnet, inkludert de som ikke lenger er bofaste på stedet. Til sist vil diskursens utsagn gjelde spørreundersøkelsen og intervjuene, samt lokalt publiserte verk om stedenes historie.

Kulturminnebegrepet var bredt, og involverte i stor grad nyere tids kulturminner, mens ikke-materielle kulturminner som sagn ikke ble ansett som kulturminner av befolkningen. I forhold til hvilken verdi kulturminnene holder for lokalbefolkningen, er det den lokale konteksten som får størst oppslutning, med hovedvekt på kulturminnenes verdi som historiske kilder og kulturminnene som ressurs for stedet. Enkeltpersoner eller mindre grupper er aktive i formidlingen av stedets historie. Deres fortellinger vinner troverdighet ved å være eller bli verifisert av arkeologer, men den lokale diskursen er på ingen måte avhengig av en arkeologisk formidling for å være levedyktig.

Fortellingen om fortiden lokalt fremstår som en mosaikk av temaer fremfor en enhetlig fremstilling. Den lokale diskursen består av en blanding av personlige minner tilknyttet kulturminnene, tanker om stedet i fortid, samtid og fremtid, samt ting man har lest om historien og kulturminner generelt. Fortellingene tjener ulike formål, hvor noen fremstår som ren underholdning i form av anekdoter, noen setter stedet inn i en større sammenheng, mens hovedparten inngår i den hverdagslige samtalen. Det umiddelbare inntrykket som sitter igjen etter analysen av spørreundersøkelsen, er at potensialet for en relativt utbredt deltakelse i den lokale diskursen er tilstede – mange kjenner til kulturminner, og man kjenner også til mange av de kulturminnetypene som finnes i området. Analysen av spørreundersøkelsen indikerer en åpen diskurs, men hvorvidt dette er tilfellet i praksis, vil først komme til syne gjennom en analyse av intervjuer og samtaler i forbindelse med de ulike områdene.

6.0 Den lokale diskursen i praksis

Til nå har jeg i hovedsak konsentrert meg om de grunnleggende bestanddelene i den lokale diskursen, henholdsvis de materielle vilkårene, diskursens ulike uttrykk og de institusjonelle vilkårene som danner rammene for den lokale diskursen. I det følgende kapitlet vil jeg drøfte den lokale diskursen i praksis, med hovedvekt på hvorvidt den er åpen for deltakelse for alle, eller hvorvidt det er enkeltpersoner eller mindre grupperinger som – mer eller mindre bevisst - styrer den lokale diskursen. Det naturlige utgangspunktet for å nærme meg den lokale diskursen i praksis, er intervjuene og samtalene jeg hadde med lokalbefolkning og tilreisende som jeg møtte i løpet av mitt feltarbeid sommeren 2003 og 2004.

I intervjusituasjoner opplevde jeg ofte at informantene åpenbart ikke følte at de hadde noe å bidra med i forbindelse med det jeg spurte om. De henviste da som oftest til noen andre, og sa at jeg ” i stedet burde snakke med han/henne, for de er interessert i slikt”. De individene som informanten viste videre til, kan grovt sett deles i to grupper. De er enten individer som aktivt har oppsøkt informasjon om stedets fortid både gjennom å snakke med sambygdinger, finne litteratur på området eller kontakte forvaltningsinstitusjoner. Deres interesse for fortiden er allment kjent i bygda, og disse synes i stor grad å være drevet av en nysgjerrighet om hvordan det var på stedet i fortiden: ”Tenk om man kunne skru tiden tilbake, og se hvordan det så ut her for 1000 år siden”. (Informantnummer 1). Den andre gruppen som ble trukket frem som kunnskapsrike på området, var eldre mennesker. Jo eldre man er, jo mer synes det å forventes at man skulle kunne om stedets historie, selv om det nødvendigvis ikke er noen sammenheng mellom det å være 80 år og det å vite noe om forhistorien. Begge disse gruppene har med en antatt akkumulering av kunnskap å gjøre, enten gjennom en aktiv innsamling eller en oppsamlet kunnskap som har funnet sted gjennom et langt liv.

Det mest interessante ved den stadige henvisningen til enkeltindivider som ble ansett som kunnskapsrike, er imidlertid hvordan informanten avstod fra selv å delta i den lokale diskursen. Det viste seg ofte at informanten satt på mye kunnskap om stedets kulturminner, og at det derfor ikke var mangel på bidrag til fortellingen om stedets historie.

Denne kunnskapen resulterte imidlertid sjelden i en mer mangfoldig fremstilling av stedets historie. Dette kan tyde på at man i disse lokalsamfunnene har noen som fremstår som formidlere av fortiden, dels oppnevnt av lokalsamfunnet gjennom deres anerkjennelse av vedkommendes kunnskap, dels oppnevnt av dem selv gjennom deres aktivitet i forbindelse med innsamling av kunnskap. Disse individenes kunnskap på området er som oftest omfattende, med en personlig sammensetning av informasjon fra ulike hold.

Kunnskapen om fortiden som disse individene sitter på, kan sees som en form for kulturell kapital (Bourdieu 1995). Dette ga imidlertid ikke individene en høyere status i alle sosiale sammenhenger. Deres status ble først fremhevet i kontekster der fortiden hadde en sentral plass. Denne formen for kulturell kapital var heller ikke noe disse individene holdt for seg selv. Som oftest kunne mange av historiene som andre informanter fortalte, gjenspores hos disse enkeltindividene, og flere informanter sa også at de hadde fått historien fortalt nettopp fra dette holdet; ”Men dette har du vel hørt fra x, det var nemlig han som fortalte meg dette”.

Jeg opplevde imidlertid at disse enkeltindividene ønsket å kontrollere opplysningene jeg hadde fått fra andre informanter. Jeg ble ved flere tilfeller oppfordret om å komme tilbake slik at vedkommende kunne sjekke hvorvidt det jeg hadde fått fortalt, stemte overens med hans/hennes versjon. Denne kontrollen er tankevekkende i forhold til den ensidige vektleggingen av kulturminner og epoker, siden det er mulig de som oppfattes som mer kunnskapsrike har korrigert andres oppfatninger gjennom samtaler om emnet, og at fortellingen om fortiden dermed får et mer ensidig preg. I forbindelse med Ness er det tydelig at områdetiltaket i større grad har åpnet for at flere deltar i fortellingen om fortiden. Langt flere kjente til kulturminnene, til utgravningene som hadde funnet sted og til sagnene som verserte om kulturminnene og stedets historie. Årsaken til dette er antakelig den lokale deltakelsen et slikt tiltak fordrer, og at man gjennom folkemøter og arbeidet med kulturminnene har delt kunnskap og felles opplevelser av kulturminner. Igjen er det imidlertid en ensidig fortelling om fortiden, med fokus på vikingtid og stedets storhetstid. Og selv om det var flere som tok del i diskursen, var det enkeltindivider som ble ansett som mer kunnskapsrike på feltet, og som også var opphavet til mye av det som ble fortalt av sagn og historier.

Innehaverne av formidlingsrollen i lokalsamfunnene kan sies å være skapere og ivaretakere av en dominerende fortidsfortelling. Årsaken til dominansen over andre fortellinger ligger først og fremst i evnen til å overbevise andre, og at fortellingen er av en slik art at mange kan identifisere seg med den versjonen av fortiden som fortelles. Dette er muligens også årsaken til at kulturminner og sagn som kan bevise stedets betydning i fortid og samtid, fremheves; ved å ha flere, større eller sjeldnere kulturminner enn andre steder. Fortidsfortellinger som på en troverdig måte formidler en slik historie om stedet, vil vinne terreng i forhold til andre fortellinger. Og de med størst troverdighet angående fortidskunnskap, vil være nettopp de individene som er allment kjent for sine kunnskaper.

Enkeltindividenes aktivitet i alle områdene vil jeg se på som overveiende positiv. At de muligens korrigerer sambygdingers fortellinger kan resultere i et mindre mangfold, men samtidig bedriver de en omfattende formidling om kulturminner og fortiden. Hvorvidt deres kunnskap i en arkeologisk sammenheng er riktig eller ikke, bør være underordnet det faktum at de gjør andre i bygda oppmerksomme på sine omgivelser, samtidig som de også ønsker at faglige instanser finner interesse i stedets historie. En av motivasjonene for deres virksomhet er å bevare kunnskapen som finnes om lokalområdet, også for fremtiden. Fleinvær og Bliksvær vakte først faglig interesse etter omfattende aktivitet fra enkeltindivider, og gjennom registreringene i disse områdene har kunnskapen om kulturminnebestanden økt betraktelig, og det er også store muligheter for at videre undersøkelser kan føre til nye kulturminnetyper. På Ness resulterte lokalbefolkningens deltakelse i oppdagelse av en rekke kulturminner i utmarka, fordi man gjennom analogi var i stand til selv å identifisere strukturer i terrenget.

6.1 Veien videre

Resultatet av denne undersøkelsen burde også gi grunnlag for nye spørsmål i fremtidig forskning. På et rent grunnleggende nivå har registreringene i disse områdene avdekket en rekke kulturminner som ikke dekkes av de arkeologiske kulturminnekategoriene vi opererer med i dag. Funksjon og datering av de mange steinkonstruksjonene på Fleinvær og Bliksvær vil gi et bedre bilde av fortiden i områder som i liten grad har blitt utforsket av arkeologer.

I tillegg er det viktig å fokusere på de mange arkeologisk marginale områdene som finnes i Norge. Som Mats Burström og Torun Zachrisson påpeker, er glemsel og likegyldighet en like stor trussel som utbygging (Burström og Zachrisson 1996: 8). I disse marginale områdene må derfor endringene i bruksmåter og befolkningsnedgang sees som en like relevant trussel mot kulturminnene som truslene i arealpressområder. Men først og fremst mener jeg resultatet av denne undersøkelsen bør danne grunnlag for refleksjoner omkring arkeologiens offentlige relasjoner. Denne og tidligere undersøkelser (Bertelsen et. al. 1999, Krogh 1999, Pramli 1999, Mjaaland 2004) har påvist at det eksisterer en relativt stor distanse mellom arkeologens og befolkningens oppfatning av kulturminner. Videre forskning bør etter min mening nærme seg årsaken til at dette skillet eksisterer. Et eksempel på en slik tilnærming vil være å gå i dybden på hvorfor befolkningen oppfatter kulturminner som ”gåtefulle” eller som ”spor etter sine forfedre”, fremfor bare å fastslå at det er disse verdiene kulturminnene tilskrives. En annen viktig tilnærming er etter min mening å sette søkelyset på arkeologens praksis i forhold til offentligheten. Hvordan oppfattes arkeologen av samfunnet, og hvordan kan vi bedre vår kommunikasjon med befolkningen? Resultater fra denne undersøkelsen tyder på at arkeologen i nyere tid ikke har lyktes i å kanalisere sine synspunkter til befolkningen, samtidig som vi i liten grad har evnet å inkorporere offentlighetens synspunkter i den arkeologiske praksisen. Årsaken til dette ligger først og fremst i en kommunikasjonssvikt, og ved å se nærmere på våre rutiner i forhold til befolkningen er det mulig vi kan finne en plattform der begge parter kan møtes for debatt omkring kulturminner og betydningen av fortiden.

For arkeologisk virksomhet gir resultatet av denne undersøkelsen også implikasjoner i forhold til hvem vi henvender oss til når vi ønsker informasjon og lokalkunnskap. En vanlig praksis er å henvende seg kun til grunneier i forbindelse med arkeologiske registreringer. Man risikerer da å treffe noen som ikke er spesielt interessert i å delta i den lokale diskursen, mens det ikke alltid vil være mer tidkrevende eller kostbart å komme i kontakt med lokale ressurspersoner. Denne undersøkelsen viser at selv om multivokaliteten ikke er like sterkt tilstede på mikronivå, eksisterer det viktige ressurspersoner i lokalsamfunnene som vi bør ha interesse av å ha et godt forhold til, ikke bare fordi de kan bidra til vår kunnskap om områdene, men også fordi de i praksis er arkeologens stedfortreder som formidler lokalt.

APPENDIKS 1: Tabell over kulturminner på Fleinvær

Lokalitetnavn	Fornminnets art	Identifiserbarhet	Datering
Tofta	Hustuft	Sikker	Jernalder
Tofta	Naust med stø	Sannsynlig	Jernalder
Helløya	Gravrøys	Sannsynlig	jernalder
Ytre Juksøydragan	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Indre Juksøydragan	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Juksøya	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Juksøya	Røys	Mulig	Uviss
Juksøya	Røys	Mulig	Uviss
Ånsøya N	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Ånsøya N	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Ånsøya N	Røys	Tvilsom	Jernalder
Mangvarran	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Mangvarran	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Mangvarran	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Littj-Langholmen SØ	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Littj-Langholmen SØ	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Littj-Langholmen NV	Butuft	Sannsynlig	Nyere tid?
Littj-Langholmen SØ	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Littj-Langholmen SØ	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Littj-Langholmen SØ	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Littj-Kuven	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Valløya	Gravhaug	Sannsynlig	Jernalder
Løksøyvarden	Gravrøys	Sannsynlig	Uviss
Løksøygården	Gårdshaug	Sikker	Uviss
Løksøygården	Nausttuft	Sikker	Uviss
Løksøygården	Stø	Sikker	Uviss
Løksøygården	Grunnmurer	Sikker	Ca. 1815
Sørværgården	Gårdshaug	Sikker	Uviss
Feøya	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Feøya	Gravrøys	Tvilsom	Jernalder
Sjursholmen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Sjursholmen	Steinfundament	Mulig	Uviss
Sjursholmen	Varde	Mulig	Uviss
Sjursholmen	Steinkonstruksjon	Mulig	Uviss
Skråpen	Gravhaug	Sannsynlig	Jernalder
Skråpkeila	Hustuft	Sannsynlig	Uviss
Skråpkeila	Stø	Sikker	Uviss
Nautøya	Gravrøys/haug	Sannsynlig	Jernalder
Gullbranden	Stø	Sannsynlig	Uviss
Gullbranden	Stø	Sannsynlig	Uviss
Sandholmen	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Sandholmen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Valan	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Eholmen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvannskjeret	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Nettøya1	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Nettøya2	Varde	Sannsynlig	Uviss
Stokkøya	Gravhaug	Sannsynlig	Jernalder
Heimgården	Gårdshaug	Sannsynlig	Uviss

APPENDIKS 2: Tabell over kulturminner på Bliksvær

Lokalitetnavn	Fornminnets art	Identifiserbarhet	Datering
Kvalvika nordvestre	Gravrøys	Mulig	Jernalder
Kvalvika nordvestre	steinkonstruksjon	Usikker	Uviss
Kvalvika nordvestre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika midtre	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Måla	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Kvalvika østre	Gravrøys	Sikker	Uviss
Kvalvika østre	Gravrøys	Sikker	Uviss
Kvalvika østre	Gravrøys	Sikker	Uviss
Kvalvika østre	Tuft	Sannsynlig	Uviss
Stonga	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Litjnausthaugen	Båtstø	Sikker	Ny tid
Litjnausthaugen	Båtstø	Sikker	Ny tid
Breiosen	Steingjerde	Sannsynlig	Ny tid
Breiosen	Steingjerde	Sannsynlig	Ny tid
Mannhaugbakken	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Mannhaugbakken	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Mannhaugbakken	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Mannhaugbakken	Steinkonstruksjon	Usikker	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Usikker	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Sannsynlig	Uviss
Gjessøystranda	Fiskerboplass	Usikker	Uviss
Heimegården	Gårdshaug	Sikker	Jernalder
Nonskaret	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Trongstihaugen	Tuft	Sikker	Ny tid
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder

Lokalitetnavn	Fornminnets art	Identifiserbarhet	Datering
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Hamnvikvollen	Steinkonstruksjon i ur	Usikker	Jernalder
Galamyra	Løsfunn fra grav	Sikker	Jernalder

APPENDIKS 3: Tabell over kulturminner på Ness

Lokalitetsnavn	Fornminnets art	Identifiserbarhet	Datering
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Straumsnes	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Ness	Gårdshaug	Sikker	Uviss
Olstøa	Nausttuft	Sikker	Uviss
Brennskogen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Brennskogen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Brennskogen	Gravrøys	Sikker	Jernalder
Brennskogen	Gravhaug	Sannsynlig	Jernalder
Valan	Saltdam	Sannsynlig	Uviss
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Hundsøya	Gravhaug	Sikker	Jernalder
Nessmarka	Bautastein	Sannsynlig	Uviss
Nessmarka	Gravrøys	Sannsynlig	Jernalder
Moa	Løsfunn fra grav	Sikker	Jernalder

APPENDIKS 4: Spørreundersøkelse

Hei!

Jeg jobber for tiden med min mastergradsavhandling ved Institutt for arkeologi ved Universitetet i Tromsø, og i den forbindelse ønsker jeg å undersøke oppfatningen av kulturminner i noen utvalgte kystområder i Nordland. Fleinvær i Gildeskål kommune, Bliksvær i Bodø kommune og Ness i Hamarøy kommune ble valgt fordi disse områdene byr på en rekke interessante kulturminner, samtidig som de tidligere ikke har vært gjenstand for større arkeologiske forskningsarbeid. En kartlegging av dette er viktig for å kunne basere kulturminnevernet på hva lokalbefolkningen synes er viktig å ta vare på.

Utsendelsen er basert på eiendomsregisteret ved de ulike kommunene. Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når du selv måtte ønske, uten å måtte begrunne dette. Dersom du trekker det vil alle innsamlede opplysninger bli slettet. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres når oppgaven er ferdig, 01.05.2005.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Svarsendingen returneres i ferdigfrankert konvolutt innen dd/mm.

På forhånd tusen takk!

Med vennlig hilsen

Lise Brekmoe
Mastergradsstudent,

Universitetet i Tromsø
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Institutt for arkeologi
9037 Tromsø

10c. Hvor ofte bruker du utmarka til ulike aktiviteter?

- Årlig   Månedlig Hver dag
 Noen ganger årlig   Ukentlig   Annet _____

11. Er du opptatt av lokalhistorie?   Ja   Nei

12. Er du medlem i historielag eller lignende med tilknytning til Fleinvær/Bliksvær/Ness?   Ja   Nei

13a. Kjenner du til noen plasser med kulturminner på Fleinvær/Bliksvær/Ness?   Ja   Nei

13b. Kan du nevne noen eksempler, og hvor disse ligger?

13c. Hvis ja, hvor fikk du vite om dem? (Kryss gjerne av flere alternativer)

- Skole   Naboer   Fant dem selv
 Museum   Venner/bekjente   Områdetiltak
 Turistinformasjon   Slektninger   Annet _____

13d. Kjenner du til sagn som er tilknyttet noen av disse kulturminnene?

- Ja   Nei

14a. Synes du bevaring av kulturminner er viktig?

- Ja   Til en viss grad   Nei   Har ingen formening om det

14b. Hvis ja, hvilke aspekter ved kulturminnene synes du er viktige?

(Kryss gjerne av flere alternativer)

- At det kan knyttes til en historisk hendelse
 At det er pent
 At det er spor etter våre forfedre
 At det er viktig i nasjonal sammenheng
 At det er en ressurs for lokalmiljøet med tanke på turisme og lignende
 At det er gåtefullt
 Annet _____

SPØRREUNDERSØKELSE

1. Hvilket av stedene har du tilknytning til?

Fleinvær   Bliksvær   Ness

2. Alder _____

3. Kjønn   Mann   Kvinne

4. Er du oppvokst på stedet?   Ja   Nei   Kommunen
 Fylket
 Landsdelen
 Norge sør for Nordland

5. Bor du der nå?   Ja   Nei   Kommunen
 Fylket
 Landsdelen
 Utlandet

6a. Hvis du ikke bor på stedet, hvor ofte besøker du det?

Flere ganger månedlig   Flere ganger i året

Månedlig   Årlig

Annet _____

6b. Hvor gammel var du da du flyttet fra stedet? _____

6c. Har du tenkt å flytte tilbake til stedet?   Ja   Nei

7. Hva jobber du med? _____

8. Eier eller bruker du innmark på stedet?   Ja   Nei

9. Eier eller bruker du fritidseiendom på stedet?   Ja   Nei

10a. Eier eller bruker du utmark stedet?   Ja   Nei

10b. Hvis ja, hvilke aktiviteter bruker du utmarka til?

Turgåing   Jakt   Bærplukking   Egg/dunsanking

Gårdsdrift (beiting, hogst og lignende)

Annet _____

15. Vet du av arkeologisk aktivitet (utgravning eller registrering) i området, og vet du i så tilfelle i hvilket tiår dette fant sted?

Ja   Omtrent når? _____

Nei   Vet ikke

16. Savner du litteratur eller annen informasjon som dekker stedets historie?

Ja

Nei

17. Synes du kulturminner bør tilrettelegges for besøk av publikum?

Ja

Til en viss grad

Nei

Har ingen formening om det

Andre kommentarer

TUSEN TAKK FOR HJELPEN!

Litteraturliste

- Berg, O. 2004: Områdetiltak i Fleinvær. Upublisert rapport.
- Berggren, Å. og Hodder I. 2003: Social practice, method and some problems of field archaeology. I Å. Berggren og M. Burström (red.), *Reflexiv fältarkeologi?* Riksantikvarieämbetet, Malmö Kulturmiljø.
- Bertelsen, R. 2002: *Arkeologisk registrering i Fleinvær, Gildeskål*. Nordland Fylkeskommune, Universitetet i Tromsø.
- Bertelsen, R., Krogh, M., Mortensen, J. O., Pramli, M. 1999: *Kunnskap om kulturminneforvaltning og holdninger til vern av faste kulturminner*. Delrapport fra NFR-prosjektet "Vern av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet". Stensilserie B nr 55. Institutt for arkeologi. Det samfunnsvitenskapelig fakultet. Universitetet i Tromsø
- Bertelsen, R. 1990: Towards a self-reflecting archaeology: Vågar, Vågan og Reidar. I *Acta Borealia. A Nordic Journal of Circumpolar Societies*. Volum 7. 1990:1. Novus Forlag as.
- Bourdieu, P 1995: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Bradley, R. 2003: Seeing things. Perception, experience and the constraints of excavation. I *Journal of social archaeology*, vol. 3, no. 2.
- Brekmo, L, Christensen A. 2003: *Utmarksturisme i levende natur- og kulturlandskap*. Nordland Fylkeskommune, Ny Giv i Hamarøy og Tysfjord, Sametinget og Universitetet i Tromsø.
- Burström, M. 1996: Mångtydiga fornlämningar. I *Fornlämningar och folkminnen*. Red. Mats Burström, Björn Winberg og Torun Zachrisson. Riksantikvarieämbetet 1996.
- Burström M, Zachrisson, T. 1996: Inledning. I *Fornlämningar och folkminnen*. Red. Mats Burström, Björn Winberg og Torun Zachrisson. Riksantikvarieämbetet 1996.
- Cohen, A.P. 1982: Belonging. The experience of culture. I *Belonging. Identity and social organisation in the British rural cultures*. Red. Anthony P. Cohen. Anthropological Studies of Britain. No. 1. Manchester University Press.
- Dahl, O. C. 2002: Kulturminner: døde levninger eller levende minner? I Elisabeth Seip (red.) *Verneideologi*. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. Norsk institutt for kulturminneforskning.
- Drivenes, E. A., 1994: *Det gjenstridige landet. Nordnorsk kulturhistorie* Bind 1. Red. Einar-Arne Drivenes, Anne Marit Hauan, Helge A. Wold. Gyldendal norsk forlag.
- Eriksen, A. 1999: *Historie, minne og myte*. Pax Forlag A/S, Oslo.

- Evensen, B 2003: *Gravholmer. Gravlokalisering og samfunn i jernalder i Vesterålen*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø, høsten 2003.
- Foucault, M. 1999: Diskursens orden. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970. Spartacus Forlag A/S, Oslo.
- Greve, A. 1998: *Her. Et bidrag til stedets filosofi*. Avhandling for Dr. Art.-graden. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- Gudbrandson, T. 1978: *Bodin Bygdebok II-1. Gårds- og slektshistorie for Væran*. Nordland Boktrykkeri A/S, Bodø.
- Halvorsen, K. 1989: *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Bedriftsøkonomenes Forlag, Oslo.
- Hamarøy Bygdeboknemnd 1981: *Hamarøy Bygdebok*. Nordland Boktrykkeri, Bodø.
- Hamarøy Historielag 1988-2003: *Årbok for Hamarøy*
- Halmøy, K. (Red.) 1981-1988: *Jul i Hamarøy*
- Havnø, E. J. 1939: *Innberetning fra befarings på Briksvær*. Topografisk arkiv. Tromsø Museum.
- Holm-Olsen, I. M. 1988: Gravhauger i nordnorsk arkeologi. *Ottar* 169.
- Kavli, Håkon 2003: *Rapport om befolkningens holdning til vern av kulturminner*. Utarbeidet for Riksantikvaren. Markeds- og Mediainstituttet (MMI). Oslo
- Krogh, M. 1999: *Tradisjoner, landskap og folk: om kulturminner og –vern i Berlevåg*. Delundersøkelse under NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet". Hovedoppgave i arkeologi - Universitetet i Tromsø, 1999.
- Landbruksdepartementet 1997: *Områdetiltak*. Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt etter jordbruksforhandlingene – 1997.
- Larsen, J. E., Olsen, B., Hesjedal A., Storli I. 1993: *Camera Archaeologica. Rapport fra et feltarbeid*. Tromsø Museums skrifter XXIII.
- Lov av 9. juni 1978 nr 50 om kulturminner. Sist endret 31. januar 2003.
- Mewett, P. 1982: Exiles, nicknames, social identities and the production of local consciousness in a Lewis crofting community. I *Belonging. Identity and social organisation in the British rural cultures*. Red. Anthony P. Cohen. Anthropological Studies of Britain. No. 1. Manchester University Press.
- Miljøstatus i Nordland 2003: *Bliksvær naturreservat med dyrelivsfredning*.

- Mjaaland, G. 2004: *Kulturminnevern og landbruk. Grunneiernes holdninger og kunnskap i Klepp kommune i Rogaland og Åmli kommune i Aust-Agder*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø. Mai 2004.
- MORI Reasearch 2000: *Attitudes towards the Heritage*. Research Study conducted for English Heritage July 2000.
<http://www.english-heritage.org.uk/default.asp?wci=mainframe&URL1>
- Myhre, B. 1991: Kulturminnevern, forskning, ideologi og politikk. *Fornminnevernet i 1990 årene. Norsk arkeologimøte i Stavanger 1990*. Red. Kerstin Griffin og Einar Solheim Pedersen. AmS-Rapport 6/1991. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Myklebust, D. 1981: Verditenkning – en arbeidsmåte i bygningsvern. *Foreningen til Norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1981*. 135. Årgang. Brumunddal.
- Nicolaissen, O. 1888: Arkeologiske undersøkelser I 1883-1888. I *Undersøgelser i Nordland og Tromsø amte*.
- Nicolaissen, O. 1901: Undersøgelser i Nordlands amt. I *Tromsø Museums Aarshefter 24 - 1901*. Tromsø.
- Nilsen, G. 2003: *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap – en analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*. Avhandling til Doctor Artium. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Institutt for arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- NOU 1982:36: *Kulturminnevernet. Organiseringsspørsmål innenfor kulturminnevernet i Norge*. Universitetsforlaget, Oslo.
- NOU 2002:1: *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Oslo.
- Næsvik, B. 1994: Sagnet om fjell og øyer i Gildeskål. I *Gildeskålboka 14*. Red. Årbokkomiteen 1994.
- Olsen, B in prep: In defence of things.
- Olsen, B. 1990: Barthes: from sign to text. I *Reading Material Culture*. Red. Christopher Tilley, Basil Blackwell.
- Olsen, O. T. 1987 [1912]: *Norske Folkeeventyr og Sagn. Samlet i Nordland*. J. W. Cappelens Forlag, Kristiania.
- Popular Memory Group 1982: *Popular memory: theory, politics, method*.
<http://xroads.virginia.edu/~DRBR/memory.html>
- Pramli, M. 1999: *Kulturminner i Harstad : mellom forskning, forvaltning og befolkning*. Delundersøkelse under NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet". Hovedoppgave i arkeologi - Universitetet i Tromsø, 1999.

- Repstad, P. 1987: *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Universitetsforlaget AS.
- Rygh, O. 1893 – 1896: *Norske Gaardnavne*, Bind 16. Kristiania.
- Rygh, O. 1901: Faste fornlevninger i Tromsø Stift. I *Tromsø Museums Aarshefter 24 1901*. Tromsø.
- Schanche, A. 2000: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religionn fra forhistorisk til nyere tid*. Davvi Girji OS. Karasjok.
- Schanche, A og Olsen, B. 1983: Var de alle nordmenn? En etnopolitisk kritikk av norsk Arkeologi. *Kontaktstencil 1983*.
- Schia, E. 1991: *Oslo innerst i Viken. Liv og virke i middelalderbyen*. Aschehoug, Oslo.
- Selberg, T. 2002: Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. I *Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv och minnespolitik*. Red. Eriksen A, Garnert J, Selberg, T. Nordic Academic Press. Lund.
- Simonsen, P. 1988: *Trekk av Mesolitikum-forskningens historie*. Forelesninger i Vårsemesteret 1987. Stensilserie B – historie. Nr. 26. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitetet I Tromsø.
- Simonsen, P. 1981: *Fuglene på Kjerringa og andre nordnorske folkefortellinger*. Fortalt og kommentert av P. Simonsen. Nordnorsk Forfatterlag - Tiden Norsk Forlag, Oslo.
- Simonsen, P. 1962: *Funn og fortidsminner i Gildeskål og Beiarn*. Antikvariske Registreringer i Nord-Norge II. Tromsø Museum, Tromsø.
- Sjøvold, Th. 1962-1974: *The Iron Age settlement of Arctic Norway: a study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle*. Universitetsforlaget. Tromsø. Tromsø Museums skrifter Vol. X, 1.
- Skavikeng, E. 1981: Nesskongen Egil. I *Hamarøy Bygdebok*. Red. Hamarøy Bygdeboknemnd. Nordland Boktrykkeri, Bodø.
- Snorre 1981: *Olav Tryggvasons saga*. I *Snorres Kongesagaer*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Solli, B. 1996: Fortiden er et annet sted. *Norsk antropologisk tidsskrift*. 2/1996. 7. årgang. Universitetsforlaget.
- Statistisk Sentralbyrå 1960a: *Folke- og bolig telling 1. november 1960*. 1843 Bodin. Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 1960b: *Folke- og bolig telling 1. november 1960*. 1838 Gildeskål. Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 1960c: *Folke- og bolig telling 1. november 1960*. 1849 Hamarøy. Oslo

- Statistisk Sentralbyrå 1973a: *Folke- og bolig telling 1. november 1970*. 1838 Gildeskål. Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 1973b: *Folke- og bolig telling 1. november 1970*. 1849 Hamarøy. Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 1981: *Folke- og bolig telling 1. november 1980*. 1849 Hamarøy. Kongsvinger.
- Statistisk Sentralbyrå 1982a: *Folke- og bolig telling 1. november*. 1804 Bodø. Kongsvinger.
- Statistisk Sentralbyrå 1982b: *Folke- og bolig telling 1. november*. 1838 Gildeskål. Kongsvinger.
- Statistisk Sentralbyrå 2001a: *Folke- og bolig telling 2001*. 1804 Bodø.
- Statistisk Sentralbyrå 2001b: *Folke- og bolig telling 2001*. 1838 Gildeskål.
- Statistisk Sentralbyrå 2001c: *Folke- og bolig telling 2001*. 1849 Hamarøy.
- Storm Munch, J. 1989: Povl Simonsen – En biografisk skisse. I (red.) Bertelsen R., Reymert, P. K., Utne A. *Framskritt for fortida i nord. I Povl Simonsens fotefar*. Tromsø Museums skrifter XXII.
- Stugu, S. 1997: Lokalhistoria og den nasjonale identiteten. I *Det nasjonale i det lokale og det lokale i det nasjonale*. Red. Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu. KULTs skriftserie nr. 92, Oslo.
- Thuen, T. 2001a: Fortiden: Forståelser, forestillinger, fremstillinger. Innledende betraktninger. *Fortidsforståelser*. Red. Trond Thuen. Kulturstudier nr 18. Program for kulturstudier. Norges forskningsråd. Høyskoleforlaget. Kristiansand.
- Thuen, T. 2001b: De store og de små fortellingene. I *Fortidsforståelser*. Red. Trond Thuen. Kulturstudier nr 18. Program for kulturstudier. Norges forskningsråd. Høyskoleforlaget. Kristiansand.
- Tromsø Museum 1982: *Registrering av fortidsminner for økonomisk kartverk*. Veiledning. 2. utgave. Revidert mai 1982.
- Tromsø Museum: Topografisk arkiv, Jnr. 9/1/1970.
- Tromsø Museum: Topografisk arkiv, Jnr. 730/82/57132
- Trøim, I. 1999: *Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet. En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905 – 1978*. Varia 49. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Zachrisson, T. 1996: Antikvariernas och andras landskap. I *Fornlämningar och folkminnen*. Red. Mats Burström, Björn Winberg og Torun Zachrisson. Riksantikvarieämbetet.

Internettressurser:

Arkeoland: *Digitalt ressursbibliotek for nordisk arkeologi*. <http://www.arkeoland.uib.no>

Riksantikvaren: *Askeladden. Databasen om kulturminner*. <http://askeladden.ra.no>.

Tromsø Museum: *Arkeologisk tilvekstkatalog*.
<http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/tromso/hovedkat.html>

Bergen Museum: *Arkeologisk hovedkatalog*.
<http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/bergen/hovedkat.html>